

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Zuzana Palušáková

Vzt'ah medzi gender a bezpečnosťou

Kritická analýza konceptu ľudskej bezpečnosti

Bakalárska diplomová práca

Vedúci práce: Mgr. Hynek Melichar

Olomouc 2016

Prehlasujem, že som túto bakalársku prácu vypracovala samostatne a uviedla všetky použité pramene a literatúru.

V Olomouci dňa

Podpis:

Ďakujem Mgr. Hynkovi Melicharovi za odborné vedenie bakalárskej práce, poskytnuté konzultácie, rady a pripomienky k obsahovej i formálnej stránke textu.

Obsah

Úvod.....	5
1. Definičné vymedzenie pojmu <i>security</i>	9
2. Koncept <i>Human Security</i>	14
2.1 Definičné vymedzenie pojmu <i>human security</i>	14
2.2 Politická implementácia.....	17
3. Kritika bezpečnosti z feministickej perspektívy	19
3.1. Definičné vymedzenie pojmu feminizmus	19
3.2. Feminizmus a pojem <i>gender</i> v medzinárodných vzťahoch	19
3.3 Pojem <i>security</i> z feministickej perspektívy	20
3.3.1 Kritika kodanskej školy	21
3.3 Pojem <i>human security</i> z feministickej perspektívy	22
4. Porovnanie <i>Human Security Now</i> a <i>Women, Peace and Security</i>	27
4.1 <i>Human Security Now</i>	27
4.2 <i>Women, Peace and Security</i>	30
5. Politická implementácia feministickej perspektívy v oblasti <i>human security</i>	34
Záver	39
Literatúra.....	43
Zoznam použitých obrázkov a grafov	50
Abstrakt.....	51
Abstract	52

Úvod

Bezpečnosť je jedným zo základných predpokladov všetkých aspektov verejného života, rovnako ako základnou potrebou fungujúcej spoločnosti. V rámci akademickej debaty neexistuje jednoznačná definícia bezpečnosti. Z pojmu „bezpečnosť“ sa stal tzv. „catch-all-pojem“ modernej spoločnosti, ktorý si našiel cestu do každej oblasti ľudského života a kvôli tomu je veľmi ťažko uchopiteľný a tým pádom definovateľný. Problematikou bezpečnosti sa zaoberá rada rôznych oborov sociálnych vied, svoje výskumne miesto má i v agende medzinárodných vzťahov. Rozdielne názory na koncept a podstatu samotnej bezpečnosti viedli k sformovaniu rôznych prístupov a koncepcií, počnúc národnou bezpečnosťou, až po bezpečnosť ľudskú.

Pojem *human security* (ľudská bezpečnosť) patrí k jedným z najspornejších konceptov v politickej či akademickej debate. Roland Paris vo svojom článku *Human Security: Paradigm Shift or Hot Air* argumentoval, že ľudskú bezpečnosť možno prirovnať k inému, rovnako vágnemu pojmu, a síce k udržateľnému rozvoju: „Každý ju presadzuje, ale len minimum ľudí má predstavu, čo znamená.“ (Paris 2007: 88)

Primárnym cieľom tejto práce je kritická analýza konceptu *human security* z feministickej perspektívy. Základnú argumentáciu tvorí všeobecné presvedčenie, že feministická perspektíva prináša zásadný obrat v prístupe k celej rade spoločenských a politických problémov a jej zásada bojovať proti nerovnostiam naprieč spoločným spektrom je v oblasti ľudskej bezpečnosti obzvlášť relevantná. Práca sa opiera o výskumné otázky: *Ako reagovali predstavitelia feminizmu na rozšírenie pojmu bezpečnosti a na definovanie samotného pojmu human security? V čom spočíva prípadný praktický prínos nazerania sa na ľudskú bezpečnosť prostredníctvom tzv. „gender lenses“?* Práca je komparáciou dvoch kľúčových medzinárodných dokumentov prezentujúcich koncept ľudskej bezpečnosti opierajúc sa o výskumnú metódu analýzy a deskripcie. Metóda porovnávania je použitá predovšetkým s cieľom vyzdvihnúť rozdiely pri prípadnom aplikovaní feministickej perspektívy počas tvorenia medzinárodných dokumentov a ich následnej implementácie. Deskripcia prevláda v prvých troch kapitolách, v ktorých však nemožno prehliadnúť i analytické prvky predovšetkým v súvislosti s kritikou opísaných pojmov. Štvrtá kapitola sa venuje

¹ Preložené ako „rodové šošovky“, viac k pojmu viď kap. 3.

konkrétne porovnaniu spomínaných dokumentov. Posledná kapitola hodnotí prínos feministickej perspektívy v otázke ľudskej bezpečnosti v praxi, vychádzajúc z politickej implementácie porovnaných dokumentov. Výber konkrétnej témy ovplyvnilo viac faktorov. Problematika ľudskej bezpečnosti, obzvlášť kritický pohľad na ňu, je oblasť teórie medzinárodných vzťahov, ktorej česká a slovenská odborná literatúra nevenuje dostatočnú pozornosť. Práca je takisto prienikom dvoch oblastí záujmu autorky a síce problematiky bezpečnosti a teórie feminizmu súvisiac s postavením žien v tejto oblasti.

V prvej kapitole je v krátkosti načrtnutý vývoj konceptu bezpečnosti a jeho zmena v súvislosti s koncom obdobia bipolárnej štruktúry v medzinárodných vzťahoch. Je použité rozlíšenie prístupov podľa rozdelenia Sarah Tarry na tzv. *traditionalists*, *wideners* (rozširovatelia) a *deepeners* (prehlbovatelia), rozširujúc pojem bezpečnosti z konceptu jednodimenzionálneho po koncept multi-dimenzionálny. Väčší dôraz je prikladaný na *wideners* a *deepeners*, medzi ktorými je zastúpená i kodanská škola a feministické prístupy, ktorých nazeranie na problematiku má súvislosť s celkovým zameraním práce.

Následne je v druhej kapitole uvedený pojem *human security*, ktorý môžeme považovať za jeden z kľúčových dôsledkov rozširovania pojmu bezpečnosti, kedy nastáva posun v rámci referenčného objektu, v tomto prípade od štátu k jednotlivcovi. Autorka vychádza z definície stanovenej v *United Nations Development Report* (1994), ktorá jednoznačne uprednostňuje ľudskeho jedinca pred štátom a uvádza dve zložky ľudskej bezpečnosti – „*freedom from fear*“ (sloboda od strachu) a „*freedom from want*“ (sloboda od nedostatku) a vytvára zoznam kategórií (dimenzií) ľudskej bezpečnosti, ktoré zodpovedajú zdrojom možných hrozieb. Pri definovaní ľudskej bezpečnosti sa rovnako nevyhneme kritike, ktorá je v súvislosti s týmto pojmom už na prvý pohľad nevyhnutná a žiaduca. Na to práca nadviaže predstavením konkrétnych politických implementácií, ktoré boli prezentované i v reakcii na *United Nations Development Report*. V rámci politickej implementácie pojmu *human security* je porovnaný kanadský a japonský variant, do úvahy je vzatý i tzv. európsky prístup definovaný v *Barcelona Report*.

Tretia kapitola je venovaná kritickému pohľadu feministických prístupov na pojem bezpečnosti a následne konkrétne i na pojem ľudskej bezpečnosti. V úvode autorka stručne vymedzí pojem feminizmu. V súvislosti s otázkou ľudskej bezpečnosti je čerpané predovšetkým od autorov predstavujúcich liberálne prúdy, zdôrazňujúc potrebu rovného zastúpenia, a postmodernistov s ich dôrazom na identitu a odlišnosť. Je načrtnutá ich perspektíva a predstava bezpečnosti, v ktorej spochybňujú bezpečnostnú funkciu štátu a jeho pozíciu ochrancu jednotlivca. Konkrétnejšie sa práca zameria i na kritiku rozšíreného konceptu z pohľadu kodanskej školy. V duchu hesla „osobné je politické“, ktoré je pre feministickú filozofiu príznačné, sa práca sústreďí i na dôležitosť ochrany pred nepriamym násilím či sociálnu spravodlivosť. Obsah kapitoly rovnako pomôže zodpovedať prvú z dvoch stanovených výskumných otázok.

Štvrtá kapitola slúži na porovnanie dvoch zásadných dokumentov prezentujúcich koncept ľudskej bezpečnosti, a to *Human Security Now* a *Women, Peace and Security*, v závislosti od toho, akú pozornosť venujú otázkam ľudskej bezpečnosti v súvislosti s feministickou perspektívou predstavenou v predošlej kapitole.

Cieľom poslednej kapitoly je zodpovedať predovšetkým druhú výskumnú otázku práce a poukázať na rozdiely a prípadný praktický prínos feministického nazerania na problematiku ľudskej bezpečnosti. Kapitola predstaví stručný vývoj praktickej implementácie feministických myšlienok s dôrazom na *Rezolúciu 1325*. Súčasťou je i stručná analýza správy založenej na kvantitatívnych a kvalitatívnych poznatkoch širokej vzorky prípadov hodnotiac vplyv ženskej účasti na samotný priebeh mierových rokovaní a následne ich vplyv na konkrétny výsledok.

Práca sa vo väčšine odvoláva na odborné publikácie, z väčšej časti na odborné články a pramene v anglickom a nemeckom jazyku. Prvá kapitola vďaka svojej teoretickej obširnosti umožňuje ďaleko širšie využitie odbornej literatúry. V súvislosti s konceptom *human security* sú však využívané hlavne odborné články a konkrétne medzinárodné dokumenty a reporty, ktoré s daným pojmom pracujú, analyzujú a v častých prípadoch ho i kritizujú. V českom jazyku je problematika ľudskej bezpečnosti zhrnutá v knihách Šárky Waisovej *Bezpečnosť a strategie: Východiska – Stav – Perspektivy a Bezpečnosť: vývoj a proměny konceptu*. Publikácie však ponúkajú len učebnicový prehľad definícií a vývoja konceptu bezpečnosti a ľudskej bezpečnosti

venujú len veľmi málo priestoru. I z týchto dôvodov sú tieto publikácie použité pri písaní práce len okrajovo, prioritne na získanie všeobecnejšieho prehľadu o problematike. Za prínosné považujem predovšetkým monografie B. Buzana, ktoré predstavujú koncept bezpečnosti a jej vývoj počas posledných desaťročí, predovšetkým monografiu *People, States and Fear: An agenda for International Security Studies in the Post-cold War Era*. Trochu iný pohľad na problematiku rozširovania konceptu bezpečnosti ponúka nemecký výskum, na čele s Christopherom Daase s jeho odbornou publikáciou *Der erweiterte Sicherheitsbegriff*.

Druhá a tretia kapitola zaoberajúca sa definíciou a následnou kritikou pojmu *human security* čerpá výlučne z oficiálnych dokumentov *United Nations* (UN) a iných medzinárodných štruktúr a odborných článkov reagujúcich na tento koncept. Konkrétnejšiu analýzu a následnú kritiku konceptu nájdeme v špeciálnom vydaní *Security Dialogue* z roku 2004, ktoré ponúka viacero odborných pohľadov, v čele s autormi ako Taylor Owen, Roland Paris či Keith Krause. Za prínosné sú považované zborníky *International Security*, predovšetkým *Volume 2 až 4*, ktoré prinášajú prehľad odborných článkov popredných teoretikov na koncept bezpečnosti a jeho vývoj. Ako jeden z kľúčových predstaviteľov feministického prístupu je predstavená J. Ann Tickner a jej monografia *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. Pri kritike kodanskej školy práca primárne pracuje s odbornou publikáciou *The Little Mermaid's Silent Security Dilemma: The Absence of Gender in the Copenhagen School* autora L. Hansena. V nemeckom jazyku sú to odborné publikácie Cornelia Ulbert a Sashi Werthes: *Menschliche Sicherheit: globale Herausforderungen und regionale Perspektiven*.

Štvrtá a piata kapitola čerpá výlučne z oficiálnych dokumentov UN. Základ tvorí správa *Human Security Now* a *Women, Peace and Security*. Správa *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes* spolu s *Global Study on the implementation of United Nations Security Council Resolution 1325* a *Report of the Secretary General on Women, Peace and Security* sú primárnym zdrojom analýzy prínosu feministických myšlienok v praxi.

1. Definičné vymedzenie pojmu *security*

Pojem *security* (bezpečnosť) a s ním súvisiaca bezpečnostná politika sú jedny z najspornejších konceptov v medzinárodnej politike a to najmä v posledných desaťročiach. Až do 80-tych rokov, predovšetkým v súvislosti s bipolárnou štruktúrou medzinárodného prostredia, bol územný štát vnímaný ako ústredný aktér bezpečnostnej politiky a pojem hrozby znížený na hrozbu fyzického násillia. So zmenou medzinárodného usporiadania po skončení studenej vojny však došlo k nutnosti prehĺbenia a rozšírenia konceptualizácie bezpečnosti. Na správne uchopenie a vysledovanie faktorov spojených s rozšíreným konceptom bezpečnosti, a tým i ľudskej bezpečnosti, je potrebné porozumieť vývoju konceptu pojmu „bezpečnosť“ a rovnako ho postaviť do kontrastu s predošlými koncepciami, ktoré pozorujeme v skorších debatach a diškurzoch.

Sarrah Tarry (1999) navrhuje nasledovné rozdelenie:

Prvou skupinou sú tzv. *traditionalists* (tradicionalisti) pevne zakorenení v realizme, artikulujú štáto-centrickú pozíciu a obmedzovanie sa na koncept bezpečnosti v medziach vojenskej oblasti. Za jedného z hlavných predstaviteľov je považovaný Stephen Walt, uznávajúc ústrednú rolu štátu, anarchiu ako základnú charakteristiku medzinárodného systému a medzinárodné vzťahy ako hru s nulovým súčtom. V článku *The Renaissance of Security Studies* (1991) definuje bezpečnostné štúdiá a bezpečnosť samú ako „štúdiu hrozieb, použitia a kontroly vojenskej sily“² (Walt 1991: 212). Predmetom záujmu je štát, Walt takto vylučuje otázku individuálnej bezpečnosti. Berúc do úvahy medzinárodné prostredie po ukončení studenej vojny však Waltov koncept bezpečnosti stráca na relevantnosti (Tarry 1999: 2–3). Najmä s koncom studenej vojny sa objavujú rôzne výzvy spojené s bezpečnosťou, ktoré nebolo možné vysvetliť tradičnými konceptmi a vtedajšími mainstreamovými teóriami. Tie v súvislosti s pádom bipolárnej štruktúry padajú na jednom dôležitom kritériu – použiteľnosť v reálnom svete. I z tohto dôvodu iní autori nadviazali na tento tradičný koncept a rozšírili ho (vid nižšie).

Druhou skupinou sú tzv. *wideners* (rozširovatelia) prinášajúc pojem bezpečnosti i do oblastí, ktoré doposiaľ neboli „sekuritizované“. Definícia bezpečnosti podľa

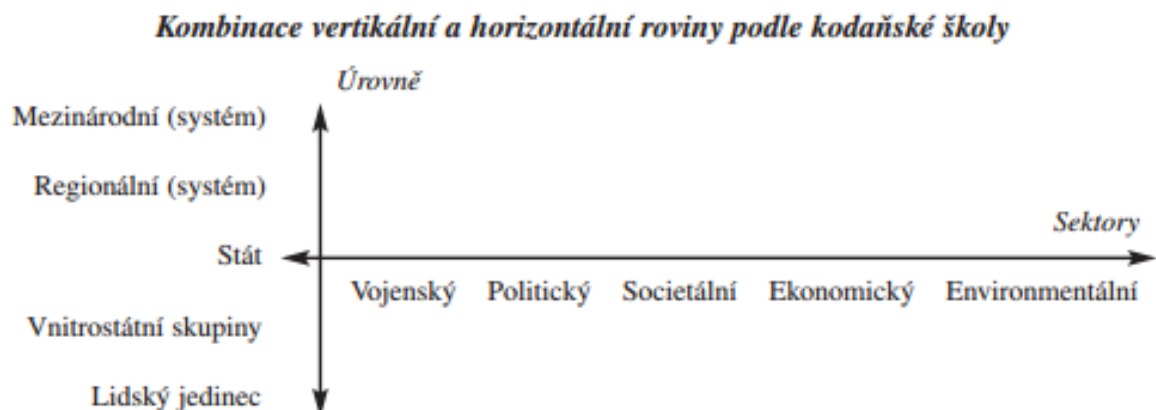
² V origináli „*the study of the threat, use and control of military force*“ (Walt 1991: 212).

Ayooba, rovnako ako podľa Walta, síce vylučuje ohrozenie na individuálnej a globálnej úrovni, no ponúka širšiu škálu možností ohrozenia, a tým i lepšiu adaptáciu na vývoj po konci studenej vojny: „Bezpečnosť je definovaná vo vzťahu k zraniteľnosti, ktoré ohrozujú alebo majú potenciál ohroziť štátne, územne a inštitucionálne štruktúry a režimy.“ (Ayoob 1997: 130) Rovnako môžeme za rozšírený pojem bezpečnosti považovať i rozšírenie v geografickom meradle v reakcii na narastajúci počet vnútroštátnych konfliktov v krajinách tretieho sveta (Klare, Thomas 1994). Oba koncepty však viac na tradičnom realistickom či neorealistickej ponímaní stavajú, než by ho rozširovali. Líšia sa v upútaní pozornosti na nové územia a regióny, ktoré počas studenej vojny boli len na okraji pozornosti.

K *wideners* môžeme zaradiť i kritický prístup k tradičnému konceptu – tzv. Copenhagen Security School – kodanskú školu – reprezentovaný Berry Buzanom a Ole Weaverom. B. Buzan v knihe *People, States and Fear* z roku 1983 hovorí o individuálnych ľudských bytostiach a ich bezpečnosti, ako o dôležitom záujme bezpečnostnej politiky, avšak zachováva štát ako hlavný referenčný objekt, čím sa rovnako veľmi nevzdáľuje tradičnému pojmu. Zmenu pozorujeme v neskoršom vydaní totožnej knihy z roku 1991, ktorej už podtitul *An agenda for International Security Studies in the Post Cold Era* naznačuje určitý posun, ktorý mu umožňuje redefinovať a rozšíriť koncept bezpečnosti. Na základe skúmania post-bipolárneho sveta sa domnieva, že je nutné rozšíriť tradičný koncept bezpečnosti, pretože tradičná vojenská bezpečnosť sa stáva menej dôležitou a novú bezpečnostnú agendu ovládnu spoločenské, ekonomické a environmentálne témy (Waisová 2004: 72). Predstavuje kombináciu vertikálnej a horizontálnej roviny (viď Obrázok č. 1), ktorá predstavuje rozšírenie a prehĺbenie konceptu bezpečnosti. Vertikálna os predstavuje premenu referenčného objektu, počnúc národným štátom, medzinárodným systémom a ľudským jedincom. Horizontálna os uvádza viacero sektorov, z ktorých potencionálna hrozba môže vzísť, konkrétne sektor vojenský, politický, spoločenský, ekonomický a environmentálny (Tamtiež: 72). Kodanskej škole síce môžeme pripísať prínos v rámci rozšírenia oblastí možných hrozieb, štát pre ňu stále ostáva najdôležitejším referenčným objektom, a tým i centrálnym objektom bezpečnosti samotnej, a rovnako i hlavným aktérom v rámci riešenia potenciálnych hrozieb. Za najväčší prínos je však považované zavedenie pojmu *sekuritizácia*, ktorý je prezentovaný ako „radikálnejšia verzia politizácie“ (Buzan,

Waewer, de Wilde 2005: 34). Sekuritizácia je výsledok vplyvu konštruktivismu na kodanskú školu a je definovaná ako proces sociálneho konštruovania hrozieb a rizík, kedy sa určitá téma stáva témou bezpečnostnou, nie kvôli reálnej hrozbe, ale kvôli samotnému faktu, že je ako hrozba prezentovaná. Ak však má dôjsť k úspešnej sekuritizácii, nestačí určitú tému len za potenciálnu hrozbu označiť, nutné je prijatie tejto hrozby cieľovým publikom (Buzan, Waever, de Wilde cit. in: Waisová 2004: 78). Bezpečnosť je pre nich rečovým aktom (*speech-act*), čo znamená, že nie je obyčajným slovom, a tým i popisom určitej reality, ale samotným pokusom určitú realitu vytvoriť. Má teda performatívny účinok (Buzan, Waewer, de Wilde 2005: 246). Proces sekuritizácie je však oveľa zložitejším a komplexnejším javom, ako je prezentované v tejto podkapitole, no v tejto práci mu nie je možné venovať viac priestoru. Na kodanskú školu nadviažem ešte v kapitole tretej, kde jej venujem samostatnú podkapitolu sústrediac sa na kritiku sekuritizácie a pojmu „rečový akt“ z pohľadu feminizmu.

Obrázok č.1: Kombinácia vertikálnej a horizontálnej roviny podľa Kodanskej školy.

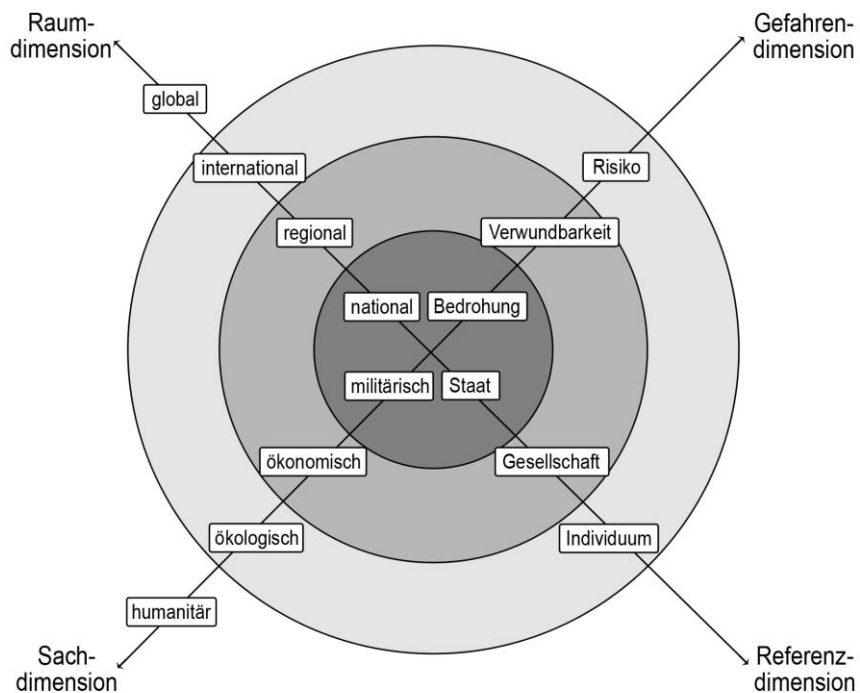

Zdroj: Weaver citovaný in Waisová 2004: 72.

Poslednou skupinou sú tzv. *deepeners* (prehlbovatelia). Typické je začlenenie hrozieb namierených proti individuám, náboženským či etnickým skupinám, hnutiam či subjektom, alebo v prípade teroristických organizácií a guerilla hnutí hrozieb, ktoré z týchto subjektov vychádzajú. (Klüfers 2013: 167) Legitímnym referenčným objektom by v tom prípade bol nie len štát, ale i jednotlivec či národ. Podporujú? radikálnu reformu bezpečnostných štúdií, pohľad na štát, ako jediný referenčný objekt, je prekonaný. Tento posun ich odlišuje od predchádzajúcej skupiny, ktorá napriek rozširovaniu pojmu v horizontálnej i vertikálnej rovine, stále považuje štát za hlavný referenčný objekt. Booth používa pojem emancipácie, ktorá ňo predstavuje posun od štátu k individu. Tvrdí, že emancipácia a bezpečnosť sú len dve strany jednej mince; emancipácia, nie moc či mocenské usporiadanie vedie totiž k stabilnej bezpečnosti (Booth in Buzan et Hansen 2007: 205). Niektorí stúpenci prehlbovania konceptu bezpečnosti prinášajú do bezpečnostných štúdií i feministické témy. V. Spike Peterson, autorka kritizujúca úzke ponímanie bezpečnosti, tvrdí, že takýto prístup bezpečnosť žien dokonca znižuje (Tarry 1991: 9). Bližší pohľad na feministické prístupy ponúknem v tretej kapitole.

Christopher Daase v rámci nemeckého výskumu k rozširovaniu (*Erweiterung*) a prehlbovaniu (*Vertiefung*) konceptu bezpečnosti pridáva ešte *Raumdimension* a *Gefahrendimension* – priestorovú dimenziu a dimenziu rizika. (viď Obrázok č. 2) Priestorová dimenzia je daná územným rozšírením potenciálnej bezpečnostnej hrozby na národnú, medzinárodnú a regionálnu úroveň. Dimenzia rizika sa dotýka hlavne konceptualizácie bezpečnosti, teda otázky, ako je na bezpečnosť nazerané. Rozlišuje pojmy *Bedrohung* (ohrozenie), *Verwundbarkeit* (zraniteľnosť) a *Risiko* (riziko). *Bedrohung* dáva do súvislosti s realistickým a neorealistickým nazeraním na bezpečnosť, *Verwundbarkeit* spája s ekonomickou bezpečnosťou odvolávajúc sa na krízu v 70. rokoch a vzájomnú ekonomickú závislosť medzi štátmi. Pri pojme *Risiko* sa odvoláva na vývoj bezpečnostnej situácie po páde železnej opony, nutnosť proaktívneho prístupu s cieľom riziko rozpoznať a efektívne voči nemu zakročiť ešte pred tým, ako sa z neho stane *Bedrohung*. (Daase 2010: 3–16).

Obrázok č. 2: Štyri dimenzie bezpečnosti podľa Daase.

Zdroj: Daase 2010: 3.

Dnes je zrejmé, že bezpečnosť nie je možné definovať len pomocou vojensko-politických pojmov; bezpečnosť je komplexný pojem, na ktorý je čoraz viac nazerané z multidisciplinárnej perspektívy. Jednorozmerný koncept bezpečnosti bol rozšírený na koncept multi-dimenzionálny, čo znamená, že nielen vojenská hrozba a nebezpečenstvo vojny štátu proti štátu sú prítomné, ale k faktoru spojenému s fyzickým násilím boli pridané aj ďalšie faktory, ako napríklad ekonomické, sociálne alebo environmentálne.

2. Koncept *Human Security*

Najvýraznejším znakom rozšíreného ponímania bezpečnosti je dôraz na bezpečnosť ľudí ako konkrétnych jednotlivcov. Primárnym referenčným objektom, ktorého sa ohrozenie týka, je človek, individuum, poprípade spoločenstvo. Pojem *human security* (ľudská bezpečnosť) sa teda už na prvý pohľad radikálne vymedzuje oproti tradičnému realistickému konceptu národnej bezpečnosti, inak povedané štátu ako jedinému relevantnému aktérovi, a tým sa obrazne posúva na vertikálnej rovine (viď rozdelenie v prvej kapitole). Pod rozšírením konceptu – obrazne v horizontálnom rozmere – máme na mysli ohrozenie i v iných oblastiach, ako v tradičnom ponímaní národnej bezpečnosti, ktorá do úvahy berie primárne – alebo len – hrozby vojenského, respektíve vojensko-politického charakteru (Thomas 1999: 2–3).

Rôzne pohľady na ľudskú bezpečnosť usilujú a priori o stanovenie relevantných sektorov, v ktorých môže dôjsť k ohrozeniu bezpečnosti ľudí. Najčastejšie je tematizovaná osobná (fyzická), ekonomická, spoločenská, environmentálna, politická a ľudsko-právna dimenzia, vo veľmi širokom zábere sú za segmenty ľudskej bezpečnosti považované i otázky výživy, zdravia, kvality života či psychickej pohody jednotlivca (Owen 2004: 375–376).

2.1 Definičné vymedzenie pojmu *human security*

Manifestom ľudskej bezpečnosti sa stala správa *Human Development Report* z roku 1994 (HDR 1994). Kritický pohľad na dovedy prevažujúce ponímanie bezpečnosti z pohľadu realizmu/neorealizmu vyjadruje nasledovne: „Príliš dlho bol koncept bezpečnosti formovaný potenciálnym konfliktom medzi štátmi. Príliš dlho bol koncept bezpečnosti spájaný s ohrozením v rámci štátnych hraníc. Príliš dlho bola bezpečnosť len záležitosťou štátu. Dnes sa u väčšiny ľudí pocit neistoty vynára z obáv každodenného života, nie zo strachu z celosvetovej kataklizmatickej udalosti. Istota zamestnania, istota príjmu, bezpečnosť zdravia, environmentálna bezpečnosť, zabezpečenie pred zločinom – to všetko musíme považovať za nové obavy o bezpečnosť ľudí na celom svete.“ (UNDP 1994:3) Správa pod pojmom *human security* rozumie „bezpečnosť pred chronickými hrozbami a ochranu pred náhlym a škodlivým narušením vzorcov každodenného života,“ čím zreteľne rozširuje tradičný úzky koncept týkajúci sa

len hrozby fyzického násilia. Rovnako obsahuje zoznam kategórií či dimenzií ľudskej bezpečnosti:

1. Ekonomická bezpečnosť – vyjadruje potrebu základného príjmu; neisté pracovné podmienky, nezamestnanosť, rozdiely v príjmoch vedúce k následnému zvyšovaniu chudoby,
2. Potravinová bezpečnosť – vyjadrená v pojmoch kvantitatívnej a kvalitatívnej dostupnosti potravín,
3. Bezpečnosť zdravia – kladúc si za cieľ minimálnu ochranu pred chorobami a nezdravým životným štýlom,
4. Environmentálna bezpečnosť – týkajúca sa zhoršovania kvality vzduchu, pôdy, lesov či vody,
5. Osobná bezpečnosť – kladúc si za cieľ ochranu jednotlivca pred fyzickým násilím,
6. Bezpečnosť spoločenstva – umožňujúca príslušnosť k určitej skupine,
7. Politická bezpečnosť – presadzujúc žitie v spoločnosti založenej na akceptovaní a dodržovaní základných ľudských práv a hodnôt (Development Report 1994 in Buzan, Hansen 2007: 435–459, UNDP 1994: 24–33).

Podľa danej správy existujú dve zložky ľudskej bezpečnosti; po prvé sloboda od strachu (*freedom from fear*) súvisiaca s hrozbou fyzického násilia a po druhé sloboda od nedostatku (*freedom from want*) zdôrazňujúca ochranu pred náhlymi a škodlivými hrozbami každodenného života. Ako centrálné sú zvýraznené štyri elementy. Po prvé, koncept bezpečnosti musí byť koncipovaný univerzálne: „*Ľudská bezpečnosť je univerzálny koncept, relevantný pre ľudí na celom svete, krajín chudobných i bohatých...*“ Po druhé, do úvahy musí byť braná vzájomná previazanosť bezpečnostnej a rozvojovej politiky: „*...hladomor, choroby, znečistenie, obchodovanie s drogami, terorizmus, etnické spory a sociálna dezintegrácia už viac nepovažujeme za izolované....*“ Po tretie, zdôrazňuje preventívny charakter bezpečnosti: „*Ľudskú bezpečnosť je ľahšie zaistiť vďaka včasnej prevencii, ako neskorej intervencii...*“ Po štvrté, človek a ľudské práva sú považované za centrálné: „*Ľudská bezpečnosť je*

zameraná na jedinca, znepokojená s jeho životnými podmienkami... žijúc či už v konfliktnom, alebo mierovom stave.“ (UNDP 1994: 22–23)

I keď je HDR 1994 považovaný za tzv. manifest ľudskej bezpečnosti a je zodpovedný za zavedenie tohto konceptu na úrovni globálnej politiky, nevyhol sa kritike. Napriek tomu, že bol koncept ľudskej bezpečnosti konštruovaný tak, aby sa vymedzoval tradičným prístupom k bezpečnosti, existujú aspekty, ktoré ho paradoxne k tradičnému vnímaniu bezpečnosti približujú. Je neodškrípateľné, že koncept predstavený UNDP uprednostňuje ľudskeho jedinca pred štátom a zdôrazňuje úlohu tzv. nepriamych hrozieb, no na druhej strane je pevne viazaný s existenciou národného štátu. Pozorovaním, ako je ľudská bezpečnosť v správe vyhodnotená, zistíme, že bez štátu, ako štatistickej jednotky, by vyhodnotenie nebolo možné. Dôkazom je rada ukazovateľov počnúc HDP či verejnými výdavkami štátu. V ponímaní HDR je teda bezpečnosť štátu nástrojom zaistenia bezpečnosti individua (Waisova 2003: 48–49).

V správe vidíme nápadnú spojitosť medzi bezpečnosťou a rozvojom. Je argumentované, že bezpečnosť je spolu s inými faktormi jedným z predpokladov úspešného udržateľného rozvoja (Krause 2008: 34). Centrálnou logikou argumentu je, že hospodársky rozvoj, mier a stabilitu nemožno udržať, ak sa ľudia necítia bezpečne. Podľa Des Gaspera existuje hneď niekoľko dôvodov, prečo je možné chápať ľudskú bezpečnosť a rozvoj ako pojmy navzájom súvisiace: *„Pojem ľudskej bezpečnosti rozširuje koncept ľudského rozvoja o sektor fyzickej bezpečnosti, ktorá je pre rozvoj rovnako zásadná... rovnako však koncept ľudského rozvoja zužuje, keďže sa sústreďuje na základné prostriedky s cieľom zabezpečiť ľudstvo ako celok...“ (Des Gasper 2005: 226)*

V septembri 2004 zverejnil *Security Dialogue* osobitnú sekciu venujúcu sa ľudskej bezpečnosti, ktorá poskytuje široký prehľad debaty o desať rokov po popularizácii konceptu v správe UNDP. 21 odborníkov bolo požiadanych, aby dali krátky komentár o stave konceptu, jeho význame a účinnosti. Sekcia obsahuje veľmi dobrý prehľad o niektorých z prevládajúcich argumentov na ľudskú bezpečnosť od popredných odborníkov, rovnako ako pripomienky týkajúce sa úlohy vedy vo vývoji tohto konceptu. Na jednej strane je koncept, kde jedinec je v centre záujmu vnímaní s nadšením. Na strane druhej, kritici poukazujú na to, že tento koncept je vnímaný ako príliš široký a jeho politický význam je zvyrazňovaný na úkor toho praktického (pre porovnanie viď Owen 2004; Paris 2004; Krause 2004). Možno konštatovať, že koncept

bezpečnosti, ktorý za hlavný referenčný objekt považuje jedinca, sa zdá byť vecou konsenzu, no jeho praktická realizácia je ľahko spochybniteľná.

2.2 Politická implementácia

Z hľadiska politického diskurzu existujú pri najmenšom dva rozdielne prístupy, ktoré sú založené na rôznom chápaní pojmu ľudskej bezpečnosti. Jeden je postavený na „slobode od strachu“, druhý na „slobode od nedostatku“. Prístup postavený na „slobode od strachu“, teda na úzkom uchopení pojmu ľudskej bezpečnosti, bol tým efektívnejším a účinnejším, čo sa týka implementácie zo strany štátov, v čele s Kanadou a iniciatívou *Human Security Network*. Prístup teda kladie dôraz na ochranu pred priamym násilím a definuje ľudskú bezpečnosť ako „oslobodenie od všadeprítomných hrozieb ohrozujúcich práva, bezpečnosť či život jedinca“ (Werthes, Heaven, Vollnhals 2011: 10). Ako efektívna stratégia v rámci ochrany ľudskej bezpečnosti je vnímaná humanitárna intervencia alebo humanitárna pomoc. Je argumentované, že fyzické násilie prostredníctvom konfliktov je stále primárnym ohrozením (Ulbert, Werthes 2008: 18). Operacionalizáciu tohto úzkeho vnímania pozorujeme v každoročných *Human Security Reports* už od roku 2005 (Human Security Centre 2005: 8).

Druhý prístup je spájaný s Japonskom, *Commission on Human Security* a správou *Human Security Now*, berúc do úvahy širšie ponímanie pojmu ľudskej bezpečnosti. „Sloboda od nedostatku“ tu má väčší význam ako „sloboda od strachu“, zdôrazňované sú aj iné aspekty mimo priameho a nepriameho násilia, ktoré jedincov ohrozujú. Ľudská bezpečnosť je definovaná „...s úmyslom chrániť podstatu ľudského života spôsobom, ktorý zvyšuje hodnotu ľudských slobôd a ľudského naplnenia.“ (CHS 2003: 4) Tento prístup dokonca rozširuje pôvodný koncept UNDP o pojem *empowerment* (posilnenie postavenia) jednotlivca na jednu z centrálnych úloh bezpečnostnej politiky. Za dôležité považuje trvalo udržateľný rozvoj ľudstva, prioritu majú občianske a politické práva. Zástancovia tohto prístupu argumentujú tým, že príčina mnohých rizík a ohrození, spočíva v nerovnosti a nespravodlivosti v spoločnosti. Následne vyžadujú také opatrenia, ktoré umožnia vyrovnanie sociálnych nerovností a možnosť politickej účasti na všetkých úrovniach (Ulbert, Werthes 2008: 18; Tadjbakhsh, Chenoy 2001: 31–34).

Možno tvrdiť, že sa v posledných rokoch utvára i tretí, tzv. európsky variant, ktorý ku konceptom „sloboda od strachu“ a „sloboda od nedostatku“ pridáva

a zdôrazňuje dimenziu ľudsko-právnu. Základné ľudské práva, občianske práva a slobody stoja v centre pozornosti. K nástrojom a stratégiám tejto varianty patria predovšetkým právne nástroje, akými sú sankcie či odsúdenie zo strany Medzinárodného trestného súdu (Barcelona report 2004: 14–20). Po prvý raz sa Európska Únia (EU) dohodla na spoločnej definícii hrozieb a bezpečnosti v roku 2003 v Európskej bezpečnostnej stratégii, ktorá bola znovu vyhodnotená v roku 2008 a jej účinnosť bola potvrdená. Ústredným prvkom prístupu je včasné predchádzanie hrozbám vznikajúcim z nových zdrojov konfliktov. Pracuje na začleňovaní otázok týkajúcich sa ľudských práv, vychádza pritom z prístupu orientovaného na ľudí, ktorý je v súlade s myšlienkou ich bezpečnosti. Ako jediná zo spomínaných politických implementácií ľudskej bezpečnosti zdôrazňuje „...účinné vykonávanie Rezolúcie č. 1325 o ženách, mieri a bezpečnosti a rezolúcie č. 1612 o deťoch v ozbrojených konfliktoch,“ (EBS 2009: 22) kde vidíme výrazný posun a dokonca i použitie gender perspektívy, ktorá bude predstavená v nasledujúcich kapitolách, rovnako ako správa *Women, Peace and Security* vychádzajúca z Rezolúcie 1325.

3. Kritika bezpečnosti z feministickej perspektívy

Koncept bezpečnosti je primárnym záujmom feministov píšucich o otázkach medzinárodných vzťahov. Nasledujúca kapitola pojme koncept bezpečnosti z feministickej perspektívy, a to predovšetkým kriticky. Feministická kritika mužsky ovplyvneného chápania bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch síce vychádza z teoreticko-konceptuálnej úrovne, no ponúka nový spôsob nazerania na bezpečnosť a rozvíja i jej následné použitie na prakticko-politickej úrovni (Ulbert, Werthers 2008: 52).

3.1. Definičné vymedzenie pojmu feminizmus

Feminizmus môžeme definovať ako presvedčenie, že sexuálna nerovnosť a útlak medzi pohlaviami môžu a musia byť odstránené. Pri definičnom vymedzení je nutné zdôrazniť, že aj keď feminizmus býva často spájaný s čisto ženskými hnutiami, zaoberá sa otázkami, ktoré sú predmetom záujmu oboch pohlaví. Konkrétne sa feministické učenie snaží o „...zvýšenie politického vedomia a prehĺbenie politického poznania tým, že skúma kultúrne, sociálne, ekonomické a biologické faktory, ktoré ležia v základe rozdielov medzi oboma rodmi (mužským a ženským) a ktoré determinujú mužov i ženy, tzn. každého z nás.“ (Heywood 1992: 205) Na tieto rozdiely však nazerá ako na výraz „mocenského vzťahu“, čím ich považuje viac za politické ako za prirodzené. Primárnou otázkou je teda, ako tieto rozdiely vznikajú, akým spôsobom sú udržané a následne ako ich odstrániť (Tamtiež: 207).

3.2. Feminizmus a pojem *gender* v medzinárodných vzťahoch

Pod feministickým prístupom v rámci teórie medzinárodných vzťahov či bezpečnostných štúdií si nemožno predstaviť jednu zjednocujúcu teóriu. Feministické teórie sú často rozdelené na liberálne, marxistické, socialistické, radikálne, psychoanalytické a postmoderné (Tong 2008). Pokiaľ ide o oblasť bezpečnosti, cieľom je zdôrazňovať a riešiť ženskú „neviditeľnosť“ v tejto oblasti. Predstavitelia liberálneho feminizmu usilujú predovšetkým o rovnaké práva a slobody vo verejnej sfére, no trvajú na tom, aby táto verejná sféra bola oddelená od sféry súkromnej. Radikáli, marxisti a socialisti venujú pozornosť patriarchátu³, ktorý podľa nich predstavuje zdroj útlaku.

³ Pojem „patriarchát“ je často používaný k vysvetleniu mocenských vzťahov medzi mužmi a ženami, v užšom význame označuje „vládu otca“, v širšom význame „vládu muža“ v rodine i mimo nej (Heywood 1992: 209).

Pre účely tejto práce budem čerpať predovšetkým z postojov postmodernistov, s ich dôrazom na identitu a odlišnosť (Tong 2008, Hudson 2005: 158–160).

Napriek fragmentovanej povahe feminizmu, autorov všetkých smerov feminizmu v disciplíne medzinárodných vzťahov spája pojem gender. Odlíšenie pojmov⁴ pohlavie (v angl. sex) a rod (v angl. gender) zohráva veľký význam v chápaní rodovo špecifického rozmeru rôznych oblastí života. Gender označujeme naučený a kultúrne akceptovaný spôsob správania. Je to spoločensky utváraná kategória, ktorá označuje odlišné postavenie žien a mužov v sociálnych a mocenských vzťahoch. Z pohľadu feministických prístupov je rod vnímaný ako sociálna konštrukcia, ku ktorej sa viažu pripisované alebo očakávané sociálne roly, správanie, ale aj predsudky a stereotypy.

Predstavitelia feminizmu sa začlenením gender do oboru medzinárodných vzťahov snažia zrušiť podľa nich umelo vykonštruovanú mužskú koncepciu medzinárodných vzťahov. Disciplína medzinárodných vzťahov je považovaná za sféru čisto mužskú, ktorej predpoklady a vysvetlenia sú založené výhradne na skúsenostiach a aktivitách mužov a potláčaní feminity a ženskej skúsenosti. Argumentujú charakteristikami asociovanými s „mužskosťou“, ako napríklad odvaha, moc, nezávislosť, dokonca i fyzická sila, ktoré boli po stáročia spájané a vážené v teórii i praxi medzinárodných vzťahov a premietli sa i do reálneho správania sa štátov, ktorých úspech ako medzinárodných aktérov bol meraný z hľadiska ich kapacity moci a autonómie (Tickner 1992: 5–7).

3.3 Pojem *security* z feministickej perspektívy

Ako som uviedla v predošlej podkapitole, keďže sú feministické teórie a perspektívy založené na rozličnej epistemológii a ontológii, definície bezpečnosti či neistoty sú oblasti, v ktorých je odlišnosť od konvenčných konceptov medzinárodných teórií významná. Štát je teda na základe predošlej podkapitoly z hľadiska feminizmu považovaný za odraz maskulínnej dominancie a produktom patriarchálneho sociálneho prostredia. Jeho úloha ochrancu a garanta bezpečnosti je preto spochybnená. (Waisova 2005: 127–128). V súvislosti s rozdelením pohľadov na pojem bezpečnosti v prvej kapitole môžeme konštatovať, že tradičný koncept bezpečnosti, ako ho vnímali realisti

⁴ Definícia pojmov „rod“ a „pohlavie“ prevzatá z Glosáru periodika *Aspekt* (online) a American Psychological association (APA).

či neorealisti, je pre predstaviteľov feminizmu príliš úzky. Za viac kompatibilné s feminizmom sú preto považované koncepty tzv. *wideners* a *deepeners* predstavené v prvej kapitole. Existujú však príznačné rozdiely medzi literatúrou obhajujúcou nové rozšírené koncepty bezpečnosti a feministickými perspektívami, keďže veľmi malý podiel tejto literatúry berie ohľad na otázku gender či konkrétne bezpečnosti žien.

Feministi v medzinárodných vzťahoch definujú bezpečnosť v jej širšom, multidimenzionálnom a viacúrovňovom (multi-level) ponímaní, t. j. ako „absenciu všetkých foriem násilia, vrátane fyzického, štrukturálneho a ekologického“ (Tickner 1997: 624). Tento prístup je tak schopný prepájať rôzne neistoty naprieč sektormi či hladinami. Feministický pohľad na bezpečnosť začína u jednotlivca (ženy), poprípade spoločnosti, nie u štátu alebo medzinárodného systému. Odmietajú univerzálne vysvetlenia, ktoré podľa nich skrývajú možné rodové predsudky, keďže sú často postavené na základe mužského pohľadu a skúsenosti, feministky často stavajú na konkrétnych skúsenostiach a pozíciách jednotlivca (v tomto prípade ženy) a snažia sa odhaliť, ako tieto rodové hierarchie ohrozujú ženskú bezpečnosť. Muži sú vnímaní ako ochrancovia, zatiaľ čo ženy sú radené do pozície „ochraňovaného“ (Hudson 2005; Tickner 1992). Maskulínne pravidlá spoločnosti a muži samotní však môžu predstavovať i samotné ohrozenie. Táto predstava rovnako vychádza z patriarchálnej predstavy spoločnosti a vyzdvihuje nerovnosti medzi mužmi a ženami, počnúc napríklad v ekonomickej závislosti ženy na mužovi v domácnosti, až po druhy neistoty a ohrozenia celosvetového rázu (Tickner 1997: 626).

3.3.1 Kritika kodanskej školy

Feministickej kritike sa nevyhlo ani ponímanie bezpečnosti prezentované kodanskou školou, ktoré bolo predstavené v prvej kapitole. Kritický pohľad nachádzame v článku Lene Hansen *The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School*, ktorá sa sústreďí na pojem sekuritizácie a rečového aktu predstavených v prvej kapitole. Autorka predstavuje svoju kritiku na príklade príbehu „Malá morská panna“, ktorá sa vzdá svojho hlasu vo vidine získania pozornosti princa, vediac, že v prípade neúspechu nasledujúce ráno zahynie. Príbeh vyzdvihuje dôležitosť hlasu, ktorého absencia viedla k ohrozeniu a následnej smrti Malej morskej panny. Jej mlčanie jej bráni v prezentovaní sa, tým pádom nie je samotným princom vnímaná ako ohrozený objekt (Hansen 2000: 285). Ako už bolo spomenuté, bezpečnosť je z pohľadu

kodanskej školy aktom reči (viď kap. 1). Hansen v článku tento prístup kritizuje, pretože podľa neho kodanská škola automaticky počíta so situáciou, že táto schopnosť reči je možná vo všetkých prípadoch. Subjektom, ktorých hlas nie je počuť, je takto bránené stať sa subjektmi hodnými povšimnutia a ochrany. Podľa autorky je týmto znázornený jasný súvis s vyčlenením žien z bezpečnostného diskurzu, a tým i nemožnosť ovplyvňovania obsahu bezpečnostnej agendy, ktoré dôsledkom toho viedli k marginalizácii zreteľných bezpečnostných obáv žien. Kodanská škola podľa nej neponúka priestor na problematiku gender-u v rámci otázok bezpečnosti (Tamtiež: 285–287).

3.3 Pojem *human security* z feministickej perspektívy

Paradigma ľudskej bezpečnosti priťahla viacero odborníkov, medzi inými i predstaviteľov feminizmu, ktorých reakcie sa na tento pojem líšia. Prístup nazerania na bezpečnosť z pohľadu ľudskej perspektívy pre niektorých predstavoval „*krok vpred od patriarchálneho etatistického prístupu a možnosť sústredenia sa na otázky bezpečnosti konkrétnych skupín, predovšetkým žien*“ (Hamber et al 2006: 489). Mnoho z nich tento pojem kritizuje z dôvodu nedostatočného posunu od tradičného ponímania bezpečnosti (Chandler 2008), niektorí zase spochybňujú samostatnú výpovednú hodnotu pojmu „human“ (ľudský) (Bunch 2004), iní ho vyzdvihujú na úroveň tzv. „*novej ortodoxie*“ (Christie 2010: 169). Aj keď viacerí predstavitelia feminizmu zdieľajú obavy týkajúce sa či už samotného rozšírenia konceptu alebo jeho výpovednej hodnoty, ich záujem na pretváraní ponímania ľudskej bezpečnosti pretrváva. Používajú jazyk ľudskej bezpečnosti, aby upozornili na rôzne druhy hrozieb či nebezpečenstiev, ktorým čelia konkrétne ženy či deti i kvôli (podľa nich nedostatočnej) definícii bezpečnosti. Rámec ľudskej bezpečnosti takto poskytol viac priestoru na angažovanie sa v rámci otázok ženskej bezpečnosti a tým i možnosť pre aktivistov pretlačiť tieto otázky pri tvorbe reálnej štátnej či medzinárodnej politiky⁵. V skutočnosti to boli feministické tendencie v otázkach či už medzinárodnej politiky alebo bezpečnosti, ktoré umožnili vniesť pojem

⁵ Známy je príklad feministiek z *Women, Peace and Security Network* a ich úspechov v rámci gender-mainstreamingu relevantnom v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Ich práca ovplyvnila vydanie viacerých kľúčových rezolúcií United Nations, medzi inými i Rezolúcie 1325 a 1820, ktoré požadujú začlenenie žien do peace-keepingových a peace-buildingových aktivít.

„gender“ do medzinárodných debát a tým otvorili priestor pre praktický angažmán organizácií ako *UN Women*⁶ (predtým UNIFEM).

Posun referenčného objektu bezpečnosti zo štátu na jednotlivca je z feministickej perspektívy posunom vítaným. Ľudská bezpečnosť je pre nich atraktívnym normatívnym rámcom už len z dôvodu, že sa sústreďí na dopad rôznych rizík či ohrození na individuum samotné, nie na štát. Zatiaľ čo za kľúčovú otázku v spojení s ľudskou bezpečnosťou považujeme: „*Bezpečnosť pre koho?*“, feministický pohľad túto otázku mierne rozširuje a pýta sa: „*Koho bezpečnosť je zdôrazňovaná a ako?*“ (Mckay 2004: 155) Rovnako je možné z pohľadu rodovej perspektívy nie len hodnotiť bezpečnosť jednotlivca, v tomto prípade často ženy, ale i jednotlivca ako časti komunity, skupiny žien a ich reakcie na možné ohrozenie (Ewig, Ferree, Tripp 2013: 11).

Ako je spomínané v prvej kapitole, pojem ľudskej bezpečnosti bol odvodený nie len na základe rozširovania, ale i prehĺbovania pojmu bezpečnosti, kde nám feministická perspektíva ponúka dôraz na emancipáciu ako jeden z cieľov, ale i prostriedkov ľudskej bezpečnosti. Tento prístup umožňuje jednotlivcovi oprávnené vyjednávať a rozvíjať takú formu ľudskej bezpečnosti, ktorá je vhodná pre jeho potreby, či už politické, spoločenské alebo ekonomické. Ľudská bezpečnosť má takto potenciál poskytnúť hlas marginalizovaným skupinám, ktoré boli na základe tradičného ponímania bezpečnosti považované za okrajové; u feministov sú tým myslené prevažne ženy a dievčatá (Morgan 2005: 85). Pojem ľudskej bezpečnosti nám na základe tohto pohľadu umožňuje mobilizáciu proti štruktúram nerovnosti. Podľa Bootha sú „*emancipácia a bezpečnosť len dve strany jednej mince*“ (Booth 1991: 539). „*Bezpečnosť vo svetovej politike je hodnota, ktorá ľuďom umožňuje vybrať si spôsob života. Je to prostriedok, vďaka ktorému je jednotlivcovi alebo kolektívu umožnené objaviť a znovu objaviť predstavy o tom, ako byť človekom.*“ (Booth 2005: 23)

Ako bolo spomenuté, všetky feministické prúdy spája otázka gender-u. V spojitosti s otázkou ľudskej bezpečnosti sa nám núka otázka vzťahu medzi genderom a násilím. Feministické prístupy poukazujú na násilie, ako na vstupný bod

⁶ UN Women je jednou z organizácií UN venujúca sa rodovej rovnosti a posilneniu postavenia žien v spoločnosti, založená v roku 2010, s cieľom urýchliť pokrok pri plnení potrieb žien a dievčat na celom svete.

k porozumeniu ľudskej bezpečnosti v otázkach etnických konfliktov, ekonomickej zraniteľnosti, obchodovania s ľuďmi, domáceho násilia, spoločenskej marginalizácie a iných fenoménov definovaných práve rodom. Na základe skúmania rodových vzťahov a rodových konštrukcií je cieľom feministických prúdov poukázať na to, aké potrebné je zavedenie pohľadu cez *gender lenses* (rodové šošovky) do definícií bezpečnosti (Ewig, Ferree, Tripp 2013: 5).

Niektorí autori predniesli kritiku častého zamieňania pojmu *gender* za pojem *žena*, či už v akademických debatách alebo oficiálnych dokumentoch *United Nations*. Hoogensen a Stuvøy vyzývajú k integrácii rodu do definícií ľudskej bezpečnosti a kritizujú udomácnenie tohto pojmu primárne na otázku žien: „*Gender prístup je možné pri otázke ľudskej bezpečnosti použiť i mimo sústredenia sa len na ženy samotné. Je zásadný rozdiel medzi pojmom „gender“ a pojmom „žena“... pod pojmom „gender“ si nepredstavujeme výlučne ženy.*“ (Hoogensen, Stuvøy 2006: 208, 216) Ako príklad môžeme uviesť sexuálne zneužívanie mužov v Chorvátsku na základe jedno prípadovej štúdie „*Sexual torture of men in Croatia and other conflict situations: an open secret*“, ktorá dospela k záveru, že k zneužívaniu dochádzalo tak často, že ho môžeme považovať za akt vojnového násilia. Autori argumentujú tým, že sexuálne násilie súvisiace s konfliktom má tendenciu udržať paradigmu „žena-obet“ a „muž-páchateľ“, čo ale tento prípad jednoznačne vyvracia⁷. Autori rovnako upozorňujú, že tento jav v žiadnom prípade nie je neobvyklým fenoménom (Ketting, Oosterhoff, Zwanikken, 2004: 68). Neľahčujú viktimizáciu mužov, je však všeobecne známym a uznaným faktom, že väčšina osôb, ktorá je postihnutá *gender-based* (založený na rode) násilím sú ženy a dievčatá, a to ako dôsledok nerovnomerného rozdelenia moci medzi mužmi a ženami naprieč spoločnosťou (United Nations Population Fund 2009: 7).

Zostávajúc v otázke násilia a ľudskej bezpečnosti, rodový prístup vychádza i z práce A. Tickner predstavenej vyššie, ktorá stavia na vzájomnom prepojení viacerých sektorov a hladín bezpečnosti, a tým i na prepojení násilia s inými oblasťami bezpečnosti. Násilie jedného druhu sa tak ľahko môže preniesť do násilia iného druhu. Ako konkrétny príklad môžeme uviesť nárast domáceho násilia v časoch vojenského konfliktu. Predstavitelia feminizmu usilujú o spojenie viacerých úrovní násilia nie len

⁷ K problematike *gender-based violence*, konkrétne k otázkam týkajúcich sa mužov vid' Carpenter, R. Charli: *Recognizing Gender-based violence against Civilian Men and Boys in Conflict Situations*.

na úrovniach konfliktu a domáceho násilia, ale i na situáciách, ako väčšia zraniteľnosť žien počas prírodných katastrof spôsobená chudobou alebo väčší počet žien – utečenkýň ako výsledok konfliktu (Ewig, Ferree, Tripp 2013: 28).

Zatiaľ čo human security prístup má tendencie považovať stav bezpečnosti za rodovo neutrálny, autori prekladaných článkov často tento jav vyvracajú a ukazujú, ako silne sú otázky bezpečnosti rodovo zafarbené, s vážnymi následkami pre obe pohlavia, mužské i ženské: „*Avšak, ženy sú cieľom rôznych druhov násilia nie len ako jednotlivci, ale i ako skupina žien.*“ (Tamtiež: 27) I z tohto dôvodu presadzujú feministické smery dôležitosť *agency*⁸ ktorá má či už individuálnu, ale i kolektívnu dimenziu a je schopná reagovať na násilie či ohrozenie žien i ako skupiny. Pre postmodernistov je *agency* synonymom pre samotnú existenciu (Davies 1999: 42). Autori uvádzajú príklad žien v Libérii, ktoré sa aktívne zapájali do mierotvorných iniciatív a stratégií a ich snaha a angažmán sa stali nepostrádateľnými pri konečnom výsledku konfliktu. *Agency* nie je v žiadnom prípade považovaná za rodovo neutrálny prvok a z hľadiska konkrétnych reakcií na neistoty či ohrozenia voči ženám či inej skupine je podľa feministov žiaduca a nutná (Ewig, Ferree, Tripp 2013: 20).

Príznačným pre feministickú perspektívu je i sústredenie sa viac na pojem „mier“ ako pojem „bezpečnosť“. Pri pojme bezpečnosť sa totiž stavíme do obranného módu, ktorý podľa nich vedie len k ďalšej sekuritizácii rodu a následnému násiliu. Celkový pojem ľudskej bezpečnosti teda rovnako odráža túto defenzívnu pozíciu skôr ako presadzovanie aktívneho či proaktívneho prístupu či adresovania štrukturálneho násilia ešte pred vypuknutím konfliktu. Je argumentované i na prvý pohľad vágnym, no prinajmenšom zaujímavým príkladom uprednostnenia pojmu bezpečnosť pred pojmom mier, a to názvami vládnych inštitúcií: „*V rámci vládnych inštitúcií neexistujú ministerstvá či oddelenia mieru.*“ (Tamtiež: 20) Feminizmus chce prispieť k definícií ľudskej bezpečnosti tým, že postaví pojem mier na prvé miesto. Mier, ktorého základom je rovnako viac krát spomínaná definícia J. Ann Tickner tvrdiac, že bezpečnosť nie je len absencia násilia, no i eliminovanie nerovností. Ľudská bezpečnosť by mala tým pádom podporovať rovnosť na všetkých úrovniach spoločnosti (v rámci rodu, rasy či triedy), ako prostriedok pre vytváranie štrukturálnych podmienok pre mier.

⁸ V tomto prípade preložené ako „schopnosť jednat sám za seba“.

Okrem otázok bezpečnosti počas konfliktu sa v súvislosti s prepájaním rôznych úrovní rozšíreného konceptu bezpečnosti feministické štúdie zameriavajú i na post-konfliktné situácie. Ženy a muži podľa týchto štúdií prežívajú konflikt a jeho následky výrazne odlišne, a to i kvôli otázkam rodu a identity. Nepriaznivá pozícia žien v lokálnych a globálnych štruktúrach ich často vedie k rizikám a ohrozeniam rôzneho druhu a súčasne im poskytuje malý priestor na prezentáciu svojich problémov súvisiacich s bezpečnosťou či reprezentáciu ich záujmov (Meintjes, Pillay, Turshen 2001: 16). Následná diskusia o účasti žien na formálnom či neformálnom post-konfliktnom vývoji ukazuje, že vo väčšine je účasť žien na oficiálnych mierových rokovaniach obmedzená, v niektorých prípadoch dokonca vylúčená. Takéto high-level rokovania sú potom prezentované ako výslovne mužská doména, čo znamená, že diskurz a praktiky, ktoré sú po oficiálnych rokovaniach nastavené, majú oveľa bližšie k mužskej ako ženskej realite a videniu sveta, kedy sa znovu dostávame k rodovo zafarbenému výsledku. Takto chýba ženám priamy prístup a vplyv pri identifikovaní priorít post-konfliktnej rekonštrukcie, ktoré sú veľmi často dôležitou súčasťou mierových dohôd a majú tak závažný dopad na spoločnosť ako celok (Sørensen 1998: 374).

Na základe tretej kapitoly môžeme s určitosťou vymedziť pár hlavných požiadaviek či znakov, ktoré podľa feministov dávajú pridanú hodnotu konceptu ľudskej bezpečnosti, a preto by mali byť brané do úvahy. Vyzdvihujú dôležitosť *agency*, zdôrazňovanie pojmu *mier* nad pojmom *bezpečnosť*, vzájomné prepojenie viacerých sektorov a hladín bezpečnosti, veľký dôraz na emancipáciu a v neposlednom rade je ich primárnym záujmom nazeranie na bezpečnosť cez tzv. *gender lenses*, ktoré nám umožnia rozpoznať rozdiely v rámci bezpečnosti u rôznych skupín spoločnosti, v prípade feministického pohľadu primárne žien a dievčat.

Následujúca kapitola sa zameria na komparáciu dvoch kľúčových dokumentov UN i na základe práve vymenovaných znakov, ktoré nám budú slúžiť ako rámec pre určenie možného rozsahu gender perspektívy v nich použitej.

4. Porovnanie Human Security Now a Women, Peace and Security

V nasledujúcich dvoch podkapitolách predstavím dva oficiálne dokumenty prezentujúce koncept ľudskej bezpečnosti, ktoré sú považované za jedny z kľúčových v tejto oblasti, a to *Human Security Now* a *Women, Peace and Security*. Dokumenty budú porovnané v závislosti od toho, akú pozornosť venujú otázkam ľudskej bezpečnosti v súvislosti s feministickým pohľadom predstaveným v predošlej kapitole, to znamená v akej miere je na ľudskú bezpečnosť nazerané cez tzv. „gender lenses“. Oba dokumenty budú analyzované podkapitolu po podkapitole z dôvodu ich obširnosti, následná komparácia oboch dokumentov bude komplexnejšia.

4.1 Human Security Now

Human Security Now (HSN) je považovaná za komplexnú agendu vypracovanú Commission on Human Security⁹ (Komisiou pre ľudskú bezpečnosť). Zameriava sa na vzájomne prepojené oblasti, ktoré sú považované za zdroj rizík a ohrozenia ľudskej bezpečnosti, predovšetkým ozbrojené konflikty a chudoba, post-konfliktné situácie, následná nútená migrácia a ekonomická neistota. Správa vychádza zo všeobecnej zhody o dôležitosti oboch aspektov bezpečnosti a to „freedom from want“ a „freedom from fear“, rovnako ako stanovené v správe UNDP z roku 1994 (CHS 2003: iv). *Human security* považuje za dynamický a komplexný pojem, ktorý je „dôležitým a základným princípom ľudského života v rámci pozdvihovania úrovne ľudskej slobody a ľudského naplnenia,“ no definuje ho len ako „doplnenie“ bezpečnosti štátnej (Tamtiež: 4). Ústredným zámerom správy je predložiť politické odporúčania zahrňujúce ochranné a podporné stratégie na zníženie ľudskej neistoty a ohrozenia po celom svete, zdôrazňujúc význam jednotlivca a posilnenie jeho postavenia v rámci spoločnosti (McKay 2004: 164).

Správa je rozdelená do ôsmich kapitol reflektujúc viaceré oblasti súvisiace s ľudskou bezpečnosťou, počnúc ozbrojeným konfliktom, následnou nútenou migráciou, procesom zotavenia sa z následkov konfliktu, pokračujúc ekonomickou bezpečnosťou a adoptovaním prístupu ľudskej bezpečnosti na oblasť zdravia a vzdelávania (CHS 2003: vi–vii).

⁹ Komisia pre ľudskú bezpečnosť bola ustanovená v januári 2001 ako reakcia na výzvu generálneho tajomníka OSN počas summitu v roku 2000 (un.org).

Prvá kapitola sa zameriava na priebeh ozbrojeného konfliktu a jeho dopad na ľudskú bezpečnosť. Správa kritizuje prístup hodnotenia dát, ktorý zohľadňuje len štátocentrický pohľad na bezpečnosť a tým pádom prehliada viaceré konflikty, ktoré majú zásadný dopad na bezpečnosť jednotlivcov. Ako príklad uvádza genocídu v Rwande, ktorá kvôli neprítomnosti tzv. vládných agentov pri jej priebehu, napriek stratám na životoch, nie je zaradená do oficiálnych tabuliek (Gurr citovaný in CHS 2003: 22). Správa predovšetkým prepája ozbrojený konflikt s medziľudskou násilím, vyskytujúcim sa obojstranne. Miera kriminality stúpa v priebehu ozbrojeného konfliktu, rovnako ako narastajúce násilie v spoločnosti zvyšuje pravdepodobnosť možného ozbrojeného konfliktu (CHS 2003: 23). Uplatňujúc pohľad feministických prístupov, nachádzame v prvej kapitole zmienku o diskriminácii na základe pohlavia, predovšetkým v spojení s domácim násilím, znásilňovaním či nútenou prostitúciou. Správa stručne predkladá problematiku rodovej nespravodlivosti, predovšetkým vyzdvihnutím potreby neudeľovať amnestiu za zločiny na základe pohlavia v rámci budúcich mierových dohôd (Tamtiež: 26).

Druhá kapitola predstavuje problematiku migrácie, ktorá je podľa autorov rovnako zdrojom, ako aj následkom ohrozenia ľudskej bezpečnosti (CHS 2003: 41). Problém migrácie prepájajú na rôznych úrovniach, medzi inými s udržateľným rozvojom, ekonomickou situáciou či možným nárastom chudoby a šírením chorôb. Je odporúčané nazerať na otázku migrácie komplexným spôsobom, brať do úvahy možné prepojenie s ekonomickou, politickou či spoločenskou dimenziou (Tamtiež: 45). Toto prepájanie viacerých dimenzií môžeme z časti považovať za prijateľné i pre feministické prístupy, no na druhej strane v tejto kapitole nepozorujeme žiadne zásadné zameranie sa na otázku žien či dievčat. Ich pozícia v rámci nútenej migrácie je pokrytá len stručne, predovšetkým v otázkach nútenej prostitúcie či obchodovania s bielym mäsom (Tamtiež: 42). Kritike feministov sa nevyhlo spájanie žien s inými ohrozenými skupinami, ako sú deti či osoby vyššieho veku, čo podľa nich dáva ženy do pozície potreby „špeciálnej ochrany“, čo historicky postavenie žien v spoločnosti paradoxne oslabovalo (Ewig, Ferree, Tripp 2013: 12).

Spoločenské zotavenie sa po konflikte je témou ďalšej kapitoly. Autori vyzdvihujú potrebu fungujúcich inštitúcií v rámci štátu, ktoré budú zárukou bezpečnosti pre každého jednotlivca. Post-konfliktná situácia je zase vnímaná komplexne,

prepájajú viaceré dimenzie i viacero rôznych skupín či komunit (CHS 2003: 65–68). Je vyzdvihovaná pozícia detí a mládeže, u ktorých je podľa autorov nutná investícia do vzdelania. V tejto kapitole pozorujeme i vnímanie potreby tzv. *agency*, i keď vo veľmi malej miere: „*Post-konfliktné stratégie by sa mali sústrediť na posilnenie občianskej spoločnosti predovšetkým u žien, ktoré čelia obmedzenému zastúpeniu v rámci formálneho mierového procesu a následnej implementácii post-konfliktných stratégií v rámci komunity. To rovnako pomôže zaručiť zakomponovanie rodovej rovnosti do legislatívy danej komunity.*“ (Tamtiež: 69) Kritiku zo strany feministov pozorujeme hlavne v predpoklade autorov, že len muži a chlapci sú aktérmi v samotnom bojovom konflikte, a tým aj v ignorovaní (v tom čase už rozšíreného fenoménu) žien v bojových jednotkách (McKay 2004: 165).

„*Tri situácie ekonomickej neistoty pravidelne narušujú ľudskú bezpečnosť: nedostatočné zdroje, nestabilný ekonomický tok a strata majetku.*“ (Tamtiež: 73) Nasledujúca kapitola prepája ľudskú bezpečnosť s bezpečnosťou ekonomického rázu. Použitie tzv. *gender lenses* však pozorujeme iba v nízkej miere, a to vo vyjadrení, že muži a ženy prežívajú dôsledky ekonomickej neistoty odlišne. Ženám je podľa autorov často odopieraný prístup k zdrojom ako majetok, pôda či právo dediť, čo ich stavia do pozície závislosti na mužovi. „*Gender má extrémny dopad na ekonomickú bezpečnosť spoločnosti, predovšetkým takej, v ktorej je status ženy nižší ako status muža.*“ (Tamtiež: 81)

V oblasti zdravia je predovšetkým vnímaný súvis medzi chudobou a prenosnými chorobami, sústrediac sa na HIV/AIDS. Rovnako ako predošlé kapitoly prepája i táto rôzne dimenzie bezpečnosti, predovšetkým ľudskú a ekonomickú, ktorá je ohrozená pri jednotlivcoch postihnutých chorobou, či už z dôvodu práceneschopnosti, alebo navýšenia výdavkov na liečbu (CHS 2003: 99). Uplatníme pohľad feministických prístupov zistíme, že ženám a dievčatám je venovaný len veľmi malý priestor prezentujú choroby súvisiace s materstvom či podvýživením a vysokou mierou detskej a materskej úmrtnosti (Tamtiež: 99–100). Správa podľa Susan McKay zlyháva v poukazaní na to ako sú bezpečnostné hrozby, ako napríklad HIV/AIDS previazané so sektorom vzdelávania. Ako príklad uvádza nutnosť prevzatia zodpovedností v rámci domácnosti nepľnoletými dievčatami, ktorým takto uniká možnosť vzdelávania, poprípade samotná nemožnosť financovania vzdelávania (McKay 2004: 165).

V oblasti vzdelávania pozorujeme v *Human Security Now* výraznejší rodovo vyvážený prístup. Význam vzdelávania dievčat je podľa správy pri odstraňovaní rodových nerovností kľúčovou otázkou bezpečnosti, s dôrazom na krajiny, v ktorých prebiehajú občianske nepokoje a vojny. Základné vzdelanie, mimo iného považované za jedno z fundamentálnych ľudských práv, je podčiarknuté ako základ pre ľudskú bezpečnosť. Je zdôraznená previazanosť medzi základným vzdelávaním, predovšetkým u dievčat a bezpečnosťou v oblasti zdravia, ekonomickou bezpečnosťou či v oblasti posilnenia postavenia v rámci spoločnosti, odvolávajúc sa na postavenie žien v nej (CHS 2003: 113–116). Jedno z odporúčaní vyzdvihuje v rámci vzdelávania dôležitosť zachovania mnohorakosti identít, predovšetkým u pohlavia, etnika, náboženstva či národnosti (Tamtiež: 126).

Na základe rámca ktorý sme si vytvorili na konci tretej kapitoly môžeme skonštatovať, že autori *Human Security Now* na problematiku ľudskej bezpečnosti cez „gender lenses“ nazerajú len minimálne. Parafrázujúc Charlotte Brunch a jej kritický pohľad na analyzovanú správu, príliš časté používanie pojmu „people“ (ľudia) zatienilo už aj tak nízky dôraz na ženskú bezpečnosť (Bunch in Tripp, Ferree, Ewig 2013: 12). Za jeden zo splnených znakov, aj keď s určitými výhradami¹⁰, môžeme považovať vzájomné prepojenie viacerých sektorov a hladín bezpečnosti v celom priebehu správy. Dôležitosť *agency* bola vyzdvihnutá len pri otázkach participácie žien v post-konfliktnej situácií, čo však v závislosti od rozsahu a komplexnosti správy považujeme za minimálne. Správa sa vo väčšine venuje ľudskej bezpečnosti počas alebo tesne po konflikte, čiže zdôrazňovanie pojmu mier nad pojmom bezpečnosť môžeme vylúčiť. Dôraz na emancipáciu a posilnenie postavenia v spoločnosti pozorujeme hlavne v oblasti vzdelávania, čiže len v poslednej časti správy.

4.2 Women, Peace and Security

Women, Peace and Security je správa z roku 2002 vytvorená na základe *United Nations Security Council Resolution 1325*¹¹ (Rezolúcia Rady Bezpečnosti OSN 1325 – S/RES/1325), ktorá bola jednomyseľne prijatá Radou Bezpečnosti OSN v roku 2000.

¹⁰ Správa síce hovorí o násilí v súvislosti s diskrimináciou a nerovnosťou pohlaví, no zlyháva v previazaní na konkrétnu analýzu znevýhodneného postavenia žien v spoločnosti (Tanck 2014: 7).

¹¹ S/RES/1325 je považovaná za základný dokument v otázke žien a konfliktu. Na ňu obsahovo nadväzujú Rezolúcie 1889, 1820, 1888, 1960, 2106, 2122 s dôrazom na sexuálne násilie počas konfliktu a rovnosť v rámci participácie na formálnych mierových procesoch (un.org).

Rezolúcia sa sústreďí na špeciálnu pozíciu žien a dievčat v priebehu repatriácie, presídlenia, rehabilitácie, reintegrácie a post-konfliktnej obnovy spoločnosti (un.org 2000).

Zatiaľ čo správa prezentuje mnohé pozitívne kroky, ktoré boli podniknuté s cieľom implementovať závery z S/RES/1325, ženy stále tvoria menšinu v rámci zúčastňovania sa na formálnych debatách o mieri a bezpečnosti a tým pádom sa im dostáva menej pozornosti vo výsledných dokumentoch či bezpečnostných stratégiách (WPS 2002: ix).

Správa je rozdelená do ôsmich kapitol. Úvodom zoznamuje čitateľa s dopadmi ozbrojeného konfliktu na ženy a dievčatá a medzinárodným právnym rámcom, pokračuje zapojením a pozíciou žien v mierových procesoch, peace-keeping¹² operáciách, humanitárnych operáciách a ich postavením v rámci odzbrojovania, rekonštrukcie a reintegrácie. Už jej názov nám naznačuje identifikáciu sa s gender perspektívou, ktorá je základným pilierom nazerania feminizmu na pojem ľudskej bezpečnosti. S/RES/1325 spolu s následnou správou stavajú na rozličnom vnímaní konfliktu a post-konfliktnej situácie v závislosti od pohlavia, re-definujú sexuálne násilie ako vojnový zločin a uznávajú významnú úlohu žien v rámci znovu – budovania komunit po ukončení konfliktu (Pratt, Devroe 2011: 490).

Dopady ozbrojeného konfliktu správa predstavuje v druhej kapitole. V porovnaní s *Human Security Now* ženy nie sú vykreslené len ako obeť konfliktu, ale i ako jeho aktívne aktérky, civilistky či mierové aktivistky. Sú vyzdvihnuté špecifiká každej konfliktnej situácie a potreba analyzovať daný konflikt v závislosti od regiónu, krajiny i od konkrétnej ohrozenej skupiny. Táto kapitola rovnako spĺňa podmienku prepájania viacerých dimenzií bezpečnosti, cez bezpečnosť v oblasti zdravia, predovšetkým reprodukčného a mentálneho, až po socioekonomickú bezpečnosť prepojenú napríklad i so vzdelávaním (WPS 2002: 14–24).

V súvislosti s mierovými procesmi nasledujúce kapitoly predstavujú prípady, počas ktorých sú ženy zahrnuté v neformálnych mierových procesoch, no často a vo veľkej miere absentujúce pri mierových procesoch formálnych. Za neformálne

¹² Pojmy peacekeeping a peacemaking boli definované v *Agenda for Peace* v roku 1992. Pod pojmom peacekeeping je myslená prítomnosť OSN so súhlasom všetkých zúčastnených strán; technika ktorá umožňuje predchádzať konfliktom a zároveň vytvárať mier (Ghali 1992).

považujeme „*pochody a protesty za mier, medzi – skupinový dialóg, podpora medzi – kultúrnej tolerancie a posilňovanie postavenia rôznych skupín občanov v sociálnej, ekonomickej a kultúrnej sfére*“ (WPS 2002: 53). Za formálne považujeme nástroje preventívnej diplomacie, peacebuildingu¹³, peacekeepingu a svetového odzbrojovania, ktoré sú poväčšine vykonávané medzinárodnými aktérmi a organizáciami, v ktorých je zastúpenie žien nedostačujúce. Správa sa venuje každému nástroju konkrétne a predstavuje možnosti zapojenia žien do každého z nich spolu s aplikáciou týchto iniciatív v praxi, ktorým sa budem venovať v poslednej kapitole (Tamtiež: 53–54).

Piata a šiesta kapitola analyzuje výzvy gender – mainstreamingu¹⁴ vo všetkých aspektoch peacekeepingu a humanitárnych operácií. Peacekeeping má podľa autorov vážny dopad na vývoj spoločnosti, ženy ale i muži benefitujú zo zvýšenej bezpečnosti a pokračovania mierového vývoja spoločnosti. Ako príklad je uvedený mimo iného i nástroj volieb, ktorý umožňuje zapojenie žien, a to nie len ako aktívnych voličov, ale i ako politických reprezentantov (WPS 2002: 73). Vyzdvihujú úlohu *gender advisers*¹⁵, požadujú vyššie zapojenie žien do miestnych policajných jednotiek a dávajú dôraz na propagovanie práv žien a dievčat v post-konfliktnom prostredí (Tamtiež: 75–79).

Možnostiam a prekážkam, ktorým ženy a dievčatá musia čeliť počas rekonštrukcie spoločnosti v rôznych dimenziách bezpečnosti sa venuje siedma kapitola analyzovanej správy. Rekonštrukcia post-konfliktnej spoločnosti zvyčajne zahŕňa podporu a posilnenie miestnych vládnych a nevládnych organizácií, reformy v oblasti súdnictva, otázky spravodlivosti pre obeť porušovania medzinárodného humanitárneho práva a ľudských práv počas konfliktu a reformy v ekonomickej a sociálnej oblasti. Autori predstavujú návrhy aplikovanie gender – perspektívy na všetky zo spomínaných oblastí (WPS 2002: 120–127).

Posledná kapitola dáva do pozornosti programy odzbrojovania, reintegrácie a demobilizácie, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou post-konfliktnej spoločnosti.

¹³ Brahimi Report z roku 2000 definovala *peacebuilding* ako „činnosti vykonávané s cieľom znovu ustanovenia mieru a poskytnutím nástrojov na budovanie základov niečoho, čo je viac ako len neprítomnosť vojny“ (United Nations Security Council 2000b).

¹⁴ Gender mainstreaming je celosvetovo prijatá stratégia s cieľom dosiahnuť rodovú rovnosť. Znamená zabezpečenie centrality gender – perspektívy vo všetkých aktivitách – rozvoji politik, výskume, právnych predpisoch, pridelovaní zdrojov a plánovania rôznych projektov a iniciatív (un.org).

¹⁵ Gender advisor je oficiálny poradca v oblasti aplikovania gender – perspektívy na určitý politický akt či národnú politiku. Jeho práca rovnako zahŕňa podporu miestnych ženských komunit a ich zapájanie do politického života.

„V prípade, že tieto iniciatívy majú byť úspešné, musia byť postavené na konkrétnom porozumení, kto sa v tejto pozícii bojovníka nachádza – muž, chlapec, žena alebo dievča.“ (WPS 2002: 129) Odporúča zohľadnenie dopadu ozbrojeného konfliktu a možného následného vysídlenia na rodinné vzťahy, kde je možný nárast domáceho násilia, predovšetkým v rodinách bývalých bojovníkov a následne vyvinúť a podporovať iniciatívy, ktoré sa zameriavajú na takéto druhy rodín a komunit. Nezobrazujúc ženy len ako obeť konfliktu, správa rovnako požaduje zakomponovanie žien – bývalých bojovníčok do re-integračných programov s prístupom k základným zdrojom a službám (Tamtiež: 137–138).

Na základe rámca vytvoreného na porovnávanie oboch medzinárodných dokumentov môžeme už na prvý pohľad prezentovať *Women, Peace and Security* ako dokument s výraznejším gender nazeraním na otázku ľudskej bezpečnosti. Správa vyzdvihuje dôležitosť *agency* prakticky v každej dimenzii bezpečnosti, obzvlášť v oblasti angažmánu v rámci post-konfliktnej spoločnosti. Ak berieme do úvahy, že sa správa sústreďí vo väčšej miere na situáciu po konflikte ako počas neho, za splnenú podmienku môžeme považovať i väčší dôraz na pojem *mier* ako na pojem *bezpečnosť*. Vzájomná prepojenosť rôznych hladín a sektorov bezpečnosti je takisto viditeľná. Môžeme tvrdiť, že v porovnaní so správou *Human Security Now*, je oveľa viditeľnejšia a analyzovaná do väčšej hĺbky. Ako príklad môžeme uviesť previazanosť konfliktu a bezpečnosti v oblasti zdravia, ktorá sa v porovnaní s *Human Security Now* nesústreďí len na ohrozenie reprodukčného zdravia, ale i na možné následky v oblasti mentálneho zdravia či stavu infraštruktúry, t. j. zdravotníckych zariadení, škôl a iných verejných priestorov a tým pádom možného znemožnenia prístupu k informáciám a zdravotnej starostlivosti (WPS 2002: 19–20). Dôraz na emancipáciu a posilnenie postavenia žien v spoločnosti pozorujeme v celom priebehu správy, počnúc postavením v rámci konfliktu samotného, cez formálne i neformálne mierové procesy, až po samotnú rekonštrukciu post-konfliktnej spoločnosti.

5. Politická implementácia feministickej perspektívy v oblasti *human security*

Koncept *human security* vďaka jeho zameraniu sa na individuum vykazuje veľký potenciál integrovať práve feministickými prístupmi navrhovanú gender – perspektívu. Implementácia takéhoto prístupu do praktickej politiky kvôli jeho obšírnosti a koncepčným nedokonalostiam však vykazuje určité ťažkosti. S cieľom preukázať súvis medzi teoretickým rámcom feministických prístupov a aplikovateľnosťou týchto myšlienok v praxi, sa v táto kapitola bude sústrediť predovšetkým na dôležitosť *agency* a použitie *gender lenses* v otázkach bezpečnosti a mieru.

Aj keď bol *gender mainstreaming* súčasťou oficiálnej politiky UN už od roku 1997, S/RES/1325 bola prvým oficiálnym dokumentom, ktorý pojem gender reálne premietol do jednej zo svojich oblastí záujmu, a to dokonca ako súčasť Rady bezpečnosti, ktorá je vnímaná ako centrum moci UN (Cohn 2004: 2–3). Prijatiu rezolúcie však predchádzal intenzívny vývoj predovšetkým zo strany feministiek, ktoré sa na regionálnej i medzinárodnej úrovni snažili prispieť k debate svojou perspektívou, a tak určitým spôsobom formovať agendu UN. K intenzívnej debate o problematike žien v otázkach konfliktu a mieru, ale predovšetkým rozvoja, sa ako prvé dostalo na prvej *World Conference of Women* v Mexiku v roku 1975, ktorej výsledkom bolo stanovenie troch cieľov, ktoré sa mali stať základnými princípmi práce UN a následne implementované do národných stratégií a politík. Ciele boli: 1. úplná rovnosť pohlaví a eliminácia rodového násillia; 2. integrácia a plná účasť žien v oblasti rozvoja; 3. zvýšenie prínosu žien v rámci posilnenia mieru vo svete (un.org). Ako jeden z hlavných úspechov konferencie je považovaný vznik *United Nations Development Fund* (UNIFEM), ktorý až do roku 2010¹⁶ poskytoval finančnú a technickú pomoc na inovačné programy a stratégie na podporu posilnenia postavenia žien v spoločnosti. Konkrétnejšie k otázkam žien a bezpečnosti bolo poukázané počas *Third World Conference of Women* v 1985 v Nairobi. Zásadným dokumentom však bola *Agenda for Peace* z roku 1992, ktorá v otázkach peacebuildingu zaviedla tzv. *bottom up* prístup, ktorý doplnoval štátocentrický *top down* prístup peacemakingu (Ghali 1992: 204–206). Ten totiž viedol k usporiadaniu *Beijing Platform for Action* v roku 1995, ktorá

¹⁶ UNIFEM bol v roku 2010 nahradený UN Women.

zdôrazňovala predovšetkým dôležitosť gender perspektívy a prínosu žien v otázkach peacebuildingu (Pratt, Trevoe: 491). Revízia implementácie spomínanej platformy však ukázala, že oblasť „ženy a ozbrojený konflikt“ nie je dostatočne adresovaná a je potreba sa jej venovať. Bola vytvorená *Group on Women and Armed Conflict* (NGOWG) za účelom lobby v otázkach prijatia rezolúcie, ktorá sa bude venovať primárne tejto oblasti. Popri iných, v tom istom čase fungujúcich iniciatívach¹⁷, došlo k úspechu spomínanej skupiny, ktorý vyústil až v jednomyselne prijatú S/RES/1325, ktorej sme sa venovali v predošlej kapitole.

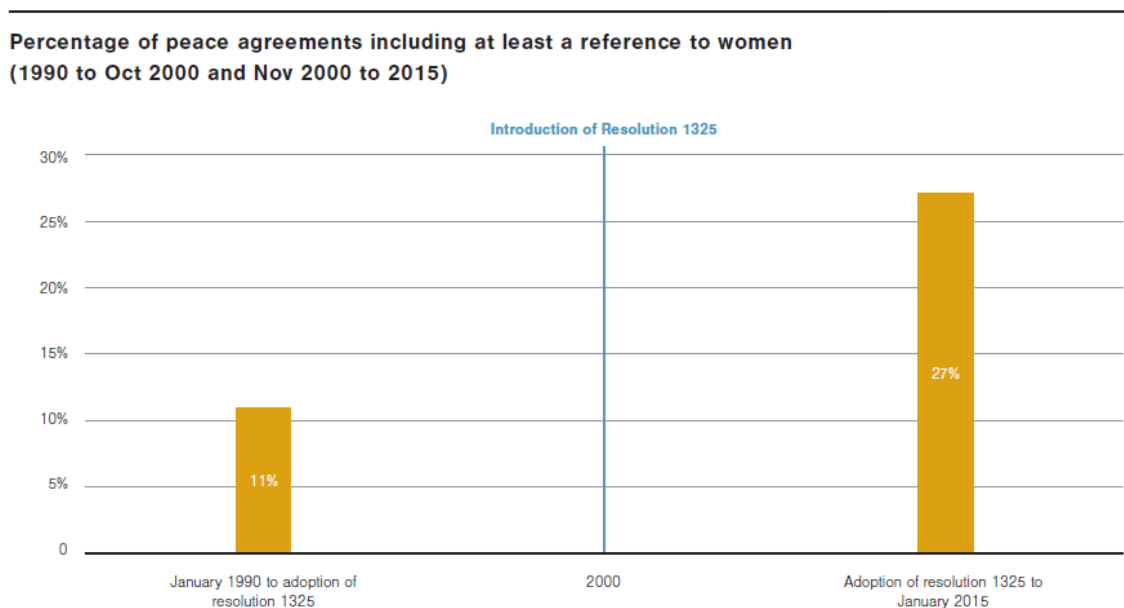
Rastúce obavy aktivistov ohľadom situácie žien počas a po ozbrojenom konflikte sa tak prakticky odzrkadlili v teoretickom posune v oblasti medzinárodných vzťahov, kedy sme sa posunuli od (neo)realistickej štátocentrickej povahy bezpečnosti ku viac holistickej, na konkrétneho jedinca zameranej povahe bezpečnosti, ktorá bola navrhovaná primárne kritickými bezpečnostnými prístupmi (napr. Booth) a feministickými prístupmi (predovšetkým Tickner) už od 90. rokov minulého storočia. S/RES/1325 bola oslavovaná viacerými predstaviteľmi feminizmu (viď Cohn 2008; Cockburn 2007; Shepherd 2008) predovšetkým z dôvodu, že stavia na feministickom základe zdôrazňujúc diferenciálnu odlišnosť v skúsenostiach mužov a žien počas a po ozbrojenom konflikte, definujúc rodové sexuálne násilie ako akt vojny a vyjadrujúc potrebu participácie žien na všetkých úrovniach s cieľom udržateľného mieru. Rezolúcia bola jednoznačným produktom feministických iniciatív, počnúc aktivitami mimovládnych organizácií až po angažmán obhajcov ženských práv v rámci UN, ktorá však zahájila problematiku týkajúcu sa posunu týchto myšlienok z čisto rečnickeho záväzku k aktuálnej mobilizácii žien v otázkach konfliktu a bezpečnosti (Cohn 2004: 2–3). Je viac spôsobov, ako konkrétnu rezolúciu implementovať a vyjadriť svoj záväzok ku konkrétnej problematike. Najrozšírenejším je práve implementácia prostredníctvom Národných akčných programov (NAP) na štátnej úrovni alebo Regionálnych akčných programov (RAP) na úrovni regionálnej. K februáru 2016, 57 štátov implementovalo práve S/RES/1325 do svojich NAP, z regionálnych skupín takto učinila Africká Únia (AU) a EÚ (peacewomen.org). Vďaka prijatiu S/RES/1325 a jej následnej implementácii sa nám ponúka platforma na analýzu praktického dopadu

¹⁷ Windhoek Declaration a Namibia Plan of Action on Mainstreaming a Gender Perspective in Multidimensional Peace Support Operation boli prijaté v roku 2000.

začlenenia feministickej gender perspektívy do bezpečnostných otázok, a to v rámci vyhodnotenia stavu participácie žien od prijatia danej rezolúcie a následne ich prínos v rámci vyjednávani rovnako, ako ich vplyv na udržateľnosť vyjednaného mieru.

Za primárny a zásadný zdroj s ohľadom na ciele práce sú považované *Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace – A Global Study on The Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325* z roku 2015 vypracovanú UN Women. Podľa správy došlo k značenému nárastu v zmienkach o ženách v textoch mierových dohôd. Z 1168 podpísaných dokumentov medzi januárom 1990 a januárom 2014 tak učinilo len 18 percent. Ak sa však pozrieme na vývoj pred a po prijatí S/RES/1325, rozdiel je markantnejší. K roku 2000 len 11 percent dokumentov obsahovalo zmienku o ženách, po roku 2000 pozorujeme nárast na 27 percent (vid' Graf č. 1). Aj keď je to stále nízke percento, trend je povzbudzujúci. Za rok 2014 pozorujeme už výraznejší nárast referencií k ženám. Podľa *UN Department of Political Affairs* pomer vzrástol z 22 percent v roku 2010 na 50 percent v roku 2014. Venovanie sa otázkam žien v oblastiach konfliktu a bezpečnosti je podľa správy viac pravdepodobné, ak je UN súčasťou rokovaní. Vo výsledku je to až 38 percent dohôd. V roku 2014 to boli štyri dohody zo šiestich, čo predstavuje až 67 percent (UN Women 2015: 44–45).

Graf č. 1: Percentuálny podiel mierových dohôd obsahujúcich zmienku o ženách.

Zdroj: UN Women 2015: 44.

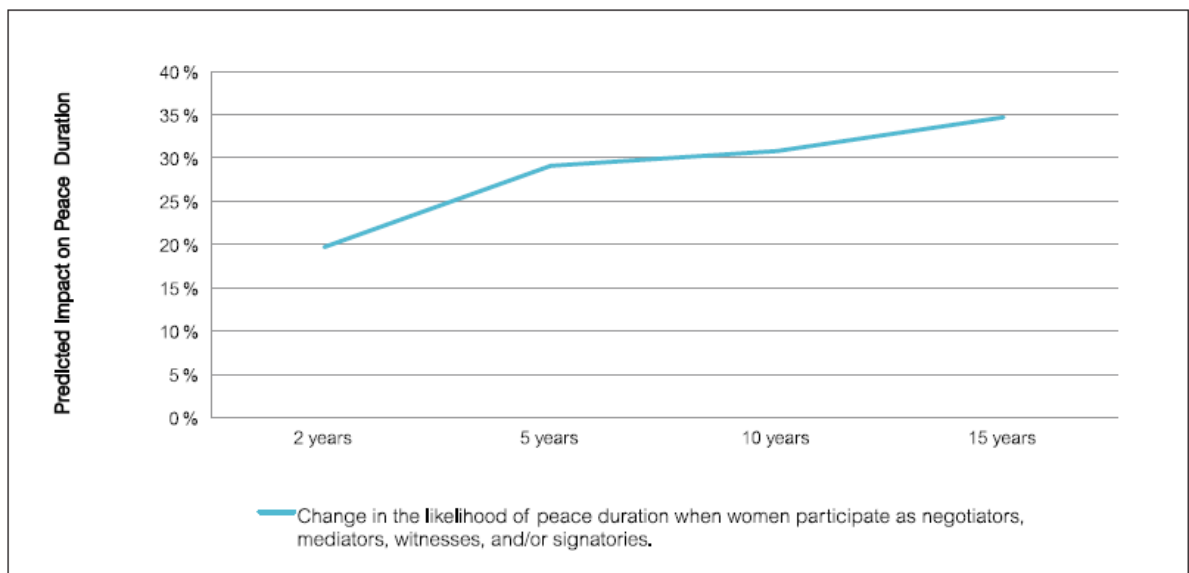
V roku 2013 UN viedlo 11 formálnych mediačných procesov. V ôsmich bola prítomná aspoň jedna žena. Rovnako došlo k zlepšeniu v porovnaní s rokom 2011, kedy to bol prípad len šiestich z deviatich procesov. Gender expertíza bola použitá až v 88 percent prípadov, počas 7 z 11 procesov prebehli odborné konzultácie so ženskými organizáciami. Pokiaľ ide o vedúce pozície v oblasti mierových misií v rámci UN, k 31. 12. 2013 bolo päť¹⁸ z 27 misií vedených ženami. Rovnako vidíme zlepšenie v porovnaní s predošlými rokmi (S/2014/693). Za spomenutia hodné je určite stále zvyšujúci sa počet ženských lídrov v rámci UN, v čele s prebiehajúcou voľbou Generálneho sekretára UN, ktorá po prvý krát v histórii predstavuje rodovo vyváženú kandidátnu listinu, zloženú zo štyroch žien a štyroch mužov (Euractiv 2015).

Otázkou však ostáva, či a aký praktický prínos prináša ženská participácia v oblasti mieru a bezpečnosti. Výskum na túto tému bol dlhý čas minimálny, čiastočne z dôvodu nedostatku dát členených podľa pohlavia. Správa *Reimagining Peacemaking Women's Roles in Peace Processes* z roku 2015 však prináša kvalitatívne i kvantitatívne poznatky zo širokej vzorky prípadov hodnotiac vplyv ženskej účasti na mierové rokovania a následne vplyv ženskej účasti na výsledok konkrétneho rokovania. Účast' ženských skupín koreluje s pozitívnym výsledkom jednaní v prípadoch, kedy mali ženy vplyv na ich priebeh. V prípade takéhoto vplyvu je častým javom i zvyšovanie povedomia a prezentovanie otázok, ktoré dovtedy neboli adresované. Ženy často obhajujú práva špecifické pre miestnu komunitu či situáciu a snažia sa o presadenie týchto práv vo výslednom mierovom dokumente. Ako príklad môžeme uviesť prípad v Burundi, kde sa ženám podarilo do výsledného dokumentu vložiť ustanovenia týkajúce sa slobodnej voľby výberu partnera v rámci manželstva alebo prípad v Guatemale, kde bolo sexuálne obťažovanie klasifikované ako trestný čin, rovnako presadené ženami počas mierových jednaní (O'reilly, Suilleabhain, Paffenholz 2015: 10–11). Samozrejme musíme brať do úvahy, že samotná účasť žien na rokovaní nie je jediným faktorom ovplyvňujúcim finálne dosiahnutie dohody. Ich zapojenie je však spojené so zvýšenou pravdepodobnosťou prijatia takejto dohody.

¹⁸ Pobrežie Slonoviny, Cyprus, Haiti, Libéria, Južný Sudán.

Lauren Stone vo svojej štatistickej analýze predkladá, že účasť žien má rovnako pozitívny dopad na udržateľnosť mieru po dosiahnutí dohody (viď Graf č. 1). Meraním prítomnosti žien v pozícií vyjednávačov, mediátorov, svedkov a signatárov 182 mierových dohôd medzi 1989 a 2011 a doby trvania mieru po uzavretí týchto dohôd usúdil, že participácia žien má štatisticky signifikantný a pozitívny dopad na udržateľnosť mieru. Účasť žien má dopad hlavne v dlhodobom horizonte, kedy je „o 35 % väčšia pravdepodobnosť dodržania mierovej dohody na dobu viac ako 15 rokov, ak sú ženy prítomné pri ich tvorbe“ (Stone in O’reilly, Suilleabhain, Paffenholz 2015: 12).

Graf č. 2: Účasť žien a doba trvania mieru.

Zdroj: Stone in O’reilly, Suilleabhain, Paffenholz 2015: 12.

Berúc do úvahy pozorované štúdie a výskumy, môžeme tvrdiť, že feminizmom ovplyvnená debata v otázkach bezpečnosti a mieru, ktorá viedla až k samotnému prijatiu a následnej implementácii S/RES/1325 dospela až k jej neodopierateľnému praktickému prínosu. Korelácia medzi účasťou žien na mierových rokovaníach či v medzinárodných štruktúrach všeobecne a udržateľnosťou mieru je zjavná, širšie pokrytie škály v otázkach ľudskej bezpečnosti takisto pozorovateľné. Skúmané štúdie môžeme považovať za dôkaz prechodu feministického nazerania na bezpečnosť od slov k činom, a tým zároveň aj od teoretického k praktickému prínosu.

Záver

Predmetom bakalárskej práce bola kritická analýza konceptu *human security* na základe myšlienok feministických prístupov. Uvedenie do problematiky bolo obsiahnuté v prvej kapitole, sústrediac sa na predstavenie a následný vývoj konceptu bezpečnosti, ktorý medzi inými vyústil i ku vzniku konceptu *human security*. Radikálne vymedzenie sa voči štátocentrickému prístupu k bezpečnosti pritiaхло pozornosť viacerých kritických prístupov vystupujúcich voči tomuto konceptu, medzi inými i predstaviteľov feminizmu. Tretia kapitola definične vymedzila pojem feminizmus a zdôraznila jeho snahu zmeniť podľa nich umelo vykonštruovanú mužskú koncepciu medzinárodných vzťahov a tým pádom i bezpečnosti. Posun referenčného objektu bezpečnosti od štátu na jednotlivca však ponúkol väčší priestor na realizovanie feministickej perspektívy, či už v rámci teoretickej debaty, alebo implementácie myšlienok v praxi. Za vhodnú platformu predstavenia úspešnosti presadenia feministických myšlienok bolo považované porovnanie dvoch medzinárodne platných dokumentov, ktoré venujú pozornosť konceptu ľudskej bezpečnosti. Implementácia týchto myšlienok do praxe bola odprezentovaná v poslednej kapitole bakalárskej práce, ktorá úspešne poukázala i na pozitívny vývoj v otázkach bezpečnosti v prípade aplikovania feministickými prúdmi prezentovanú gender perspektívu.

Práca skúmala dve výskumné otázky. „*Ako reagovali predstavitelia feminizmu na rozšírenie pojmu bezpečnosti a na definovanie samotného pojmu human security?*“ Koncept bezpečnosti bol vždy primárnym zdrojom záujmu predstaviteľov feminizmu sústrediacich sa na otázky medzinárodných vzťahov. So zmenou paradigmu v 90. rokoch minulého storočia a následným posunom od štátu k jednotlivcovi v oblasti bezpečnosti sa zvýšila i angažovanosť feministických prístupov s cieľom vnieť ich videnie sveta prinajmenšom do teoretických debát. Rámec *human security* svojim sústredením sa na dopad rôznych rizík či ohrození na konkrétneho jednotlivca, či komunitu spolu so spochybnením úlohy štátu v otázkach bezpečnosti a definovaním bezpečnosti v jej širšom, multi-dimenzionálnom ponímaní, takýto priestor na angažmán poskytol. Reakcie na koncept *human security* sa líšili. Zavedenie pojmu sa nevyhlo kritike, prameniac poväčšine z nedostatočného vzdialenia sa od tradičného pojmu bezpečnosti. Je neodškriepiteľné, že pojem *human security* uprednostňuje jednotlivca pred štátom, no ak berieme do úvahy definíciu HDR z roku 1994, bezpečnosť štátu

prakticky zaisťuje bezpečnosť individua. Ten istý štát, ktorý pre predstaviteľov feminizmu predstavuje len odraz patriarchálnej štruktúry spoločnosti, a preto nemôže byť považovaný za garanta bezpečnosti. Kritiku z rád feminizmu nájdeme i v použití konkrétneho pojmov „human“ a „people“. Sú totiž prezentované ako gender – neutrálne pojmy, čo je jav, ktorý v otázkach bezpečnosti feministické prístupy vyvracajú a argumentujú diferenciálnou odlišnosťou skúseností v závislosti od pohlavia. Napriek kritike však záujem o konceptuálny vývoj human security a jeho následnú možnú implementáciu do praxe zo strany feministiek neklesol. Z časti bolo toto rozšírenie vnímané ako krok dopredu, keďže malo potenciál poskytnúť hlas marginalizovaným ohrozeným skupinám, ktoré boli na základe tradičného poňatia bezpečnosti brané ako okrajové.

V čom spočíva praktický prínos nazerania sa na ľudskú bezpečnosť prostredníctvom tzv. „gender lenses“? Odpoveď na otázku nám poskytla predovšetkým štvrtá a piata kapitola bakalárskej práce, ktoré poukázali na zásadný rozdiel pri použití gender perspektívy pri tvorbe medzinárodných dokumentov a následne predstavili analýzu výsledkov politickej implementácie S/RES/1325.

Prínos takéhoto nazerania spočíva vo viacerých bodoch. Koncept *human security* bol vnímaný ako príležitosť posunúť do akademickej a politickej debaty otázku žien a ženskej bezpečnosti. Predstavitelia feminizmu prinášajú do debaty problematiku viacerých druhov ohrozenia, ktoré sa i kvôli vzájomnému prepojeniu rozličných dimenzií bezpečnosti vyskytujú nie len na úrovni ozbrojeného konfliktu a otázku násilia, ktoré je často dôsledkom nerovnomerného rozdelenia moci naprieč spoločnosťou. Vyzdvihujú potrebu nazerania na ľudskú bezpečnosť prostredníctvom tzv. *gender lenses*, podporujú rovnosť príležitostí na všetkých úrovniach spoločnosti, ako prostriedok na vytváranie štrukturálnych podmienok pre mier a možnosť aktívnej participácie a reprezentácie (*agency*) v lokálnych a globálnych štruktúrach. Za kľúčové je považované prepojenie otázky násilia a bezpečnosti a sústredenie sa nie len na bezpečnosť v priebehu konfliktu, ale i po ňom. Prínos je viditeľný predovšetkým vo vývoji od 70. rokov minulého storočia, počnúc prvou *World Conference of Women*, až po prijatie S/RES/1325 a jej následnej implementácie, ktorá znamenala posun z čisto rečnického záväzku k reálnej politike. Ak chceme takýto praktický prínos feministických myšlienok pozorovať v praxi, musíme brať do úvahy prevažne tie

premenné, ktoré sú v praxi i merateľné, či už kvalitatívne, alebo kvantitatívne. V tomto prípade je to stav pasívnej, no predovšetkým aktívnej participácie žien v otázkach bezpečnosti a mieru, dopad takejto participácie na udržateľnosť mieru a škála pokrytia možných druhov ohrozenia a rizík pri tvorení mierových a iných medzinárodných zmlúv s cieľom upozorniť dôležitosť ľudskej bezpečnosti. Takýto postup nám umožnila práve politická implementácia S/RES/1325, ktorej každoročné vyhodnotenie prináša prehľad a stav týchto premenných. Vychádzajúc zo správ a analýz použitých v poslednej kapitole, od prijatia S/RES/1325 došlo k značnému nárastu v zmienkach o ženách v textoch mierových dohôd, rovnako ako k vyššej aktívnej participácii žien počas mediačných procesov, mierových misií či vládnych a medzinárodných štruktúr. Účasť žien na mierových rokovaníach koreluje s pozitívnym výsledkom rokovania, širším záberom v definovaní možného ohrozenia a má rovnako pozitívny dopad na udržateľnosť mieru po dosiahnutí dohody, predovšetkým v dlhodobom horizonte.

Bakalárska práca pozostáva prevažne z anglických a nemeckých odborných článkov a publikácií. Nedostatok kvalitných zdrojov v českom či slovenskom je alarmujúci, či už v oblasti konceptu *human security*, alebo feministického nazerania na túto problematiku. V teoretickej časti práce je tento nedostatok vyvážený odbornými publikáciami v iných jazykoch, rovnako ako pri analýze praktického prínosu feministických myšlienok do oblasti ľudskej bezpečnosti a udržateľného mieru. Pri analýze feministických myšlienok premietnutých do praxe, či už v aktívnej participácii žien v otázkach mieru a bezpečnosti, alebo čisto v zmene nazerania na problematiku, však rovnako pozorujeme nedostatok kvalitatívnych či kvantitatívnych štúdií, ktoré by obsahovali také premenné, ktoré by nám umožnili analyzovať túto problematiku vo väčšej miere. Pravdepodobným úskalím je obširnosť a konceptuálna nedokonalosť či už konceptu *human security*, alebo samotného feminizmu, pod ktorým si nemožno predstaviť jednu teóriu, aj keď evokuje dojem jednotnosti. Pri analýzach mierových dohôd či iných medzinárodných dokumentov musia byť brané do úvahy viaceré faktory, počnúc špecifickosťou každého konfliktu a jeho post-konfliktného vývoja až po časový rámec, vďaka ktorému samotnú udržateľnosť potencionálneho mieru vieme dodatočne vypozerovať. Problematika feminizmu spojeného s konceptom *human security* a následne otázkami mieru a bezpečnosti každopádne ponúka priestor na ďalší výskum, predovšetkým v spojení s otázkami násillia a ženskej participácie počas i po konflikte.

Pri písaní práce sa napríklad vyskytla dilema presadzovania mieru, no zároveň požadovania rodovo vyváženej účasti vo vojenských službách. Na jednej strane je teda vyžadovaná účasť na rozhodnutiach počas konfliktu či vojny, no na strane druhej podporovaný pacifizmus a vyzdvihovanie pojmu mier nad pojmom bezpečnosť. Napriek všetkým vymenovaným úskaliam sa však podarilo splniť samotný cieľ práce, ktorým bolo zodpovedať obe výskumné otázky a kriticky zhodnotiť pojem human security použitím feministickej perspektívy.

Literatúra

- Ayoob, Mohammed. 1997. „Defining Security: A Subaltern Realist Perspective.“ *Critical Security Studies*, 121–146.
- Booth, Ken. 1991. „Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice.“ *International Affairs* 67(3), 527–545.
- Booth, Ken. 2005. „Introduction to Part 1.“ Pp. 21–26 in Booth, Ken (ed.). *Critical Security Studies in World Politics*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Booth, Ken. 2007. „Security and Emancipation.“ Pp. 198–213 in Berry Buzan, Lene Hansen (eds.). *International Security Volume II: The Transition to the Post- Cold War Security Agenda*. London: SAGE Publications Ltd.
- Bunch, Charlotte. 2004. „A Feminist Human Rights Lens on Human Security.“ *Peace Review* 16(1), 29–34.
- Buzan, Barry. 1991. *People, states and fear. An Agenda for International Security Studies in the Post- Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, Barry. Waewer, Ole, de Wilde, Jaap. 2005. *Bezpečnosť: Nový rámec pre analýzu*. Brno: Barrister and Principal.
- Carpenter, R. Charli. 2006. „Recognizing Gender-based violence against Civilian Men and Boys in Conflict Situations.“ *Security Dialogue* 37(1), 83–103. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/37/1/83.refs>>.
- Cockburn, Cynthia. 2007. *From Where We Stand: War, Women’s Activism and Feminist Analysis*. London: Zed Books.
- Cohn, Carol. 2004. „Feminist Peacemaking.“ *The Women’s Review of Books* 21(5), 8–9. Dostupné z: <http://genderandsecurity.org/sites/default/files/Cohn_Feminist_Peacemaking.pdf>.
- Cohn, Carol. 2008. „Mainstreaming Gender in UN Security Policy: A Path to Political Transformation?“ Pp. 185–206 in Rai, M. Shirin, Waylen, Georgina (eds.). *Global Governance: Feminist Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Commision on Human Security. 2003. *Human Security Now*. New York: CHS.

Conteh-Morgan, Earl. 2005. „Peacebuilding and Human Security: A Constructivist Perspective.“ *International Journal of Peace Studies* 10(1), 69–86.

Daase, Christopher. 2010. *Der Erweiterte Sicherheitsbegriff*. Frankfurt am Main: Sicherheitskultur im Wandel.

Davies, Bronwyn. 1999. „The Concept of Agency: A Feminist Poststructuralist Analysis.“ *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice* 30(3), 42–53. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23164525?seq=1#page_scan_tab_contents>.

„Eastern Europe braces for the top UN job.“ *euractiv.com*. 12. 4. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eastern-europe-braces-for-the-un-top-job/>>.

Gaspar, Des. 2005. „Securing Humanity – Situating Human Security as Concept and Discourse.“ *Journal of Human Development* 6(2), 221–245.

„Gender mainstreaming.“ *un.org*. (online). Dostupné z: <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/gendermainstreaming.htm>>.

Ghali, B. Boutros. 1992. „Agenda for Peace.“ *International relations* 11(3), 201–218. Dostupné z: <<http://ire.sagepub.com/content/11/3/201.full.pdf+html>>.

Hansen, Lene. 2000. „The Little Mermaid’s Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School.“ *Millennium – Journal of International Studies* 29(2), 285–306. Dostupné z: <<http://mil.sagepub.com/content/29/2/285.extract#>>.

Hamber, B., P. Hillyard, A. Maguire, M. McWilliams, G. Robinson, D. Russell, M. Ward, 2006. „Discourses in Transition: Re-Imagining Women’s Security.“ *International Relations* 20(4), 487–502.

Heywood, Andrew. 1992. *Politické ideologie*. Praha: Victoria publishing.

„History of Security Council mandates on Women, Peace and Security.“ *un.org*. (online). Dostupné z: <<http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/women/wps.shtml>>.

- Hoogensen, Gunhild, Stuvoy, Kirsti. 2006. „Gender, resistance and human security.“ *Security Dialogue* 37(2), 207–228. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/37/2/207.short>>.
- Hudson, Heidi. 2005. „Doing Security as though Humans matter: a Feminist perspective on Gender and the Politics of Human Security.“ *Security Dialogue* 36(2), 155–174. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/36/2/155.abstract>>.
- Human Development Report. 2007. „New Dimensions of Human Security.“ Pp. 430–465 in Berry Buzan, Lene Hansen (eds.). *International Security Volume II: The Transition to the Post- Cold War Security Agenda*. London: SAGE Publications Ltd.
- Human Security Centre. 2005. *Human Security Report*. Oxford: Oxford University Press.
- Chandler, David. 2008. „Human security: The dog that didn't bark.“ *Security Dialogue* 39(4), 427–438. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/39/4/427.full.pdf+html>>.
- Christie, Reyson. 2010. „Critical voices and human security: To endure, to engage or to critique?“ *Security Dialogue* 41(2), 169–190. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/41/2/169.full.pdf+html>>.
- Klare, T. Michael, Thomas, C. Daniel. 1994. *World Security: Challenges for a New Century*. New York: St. Martin's Press.
- Klüfers, Philipp. 2013. *Internationale Sicherheit: Neuere Ansätze*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Krause, Keith. 2004. „The Key to a Powerful Agenda, if properly delimited.“ *Security Dialogue* 35(3), 367–368. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/35/3/367.full.pdf+html>>.
- Krause, Keith. 2008. „Building the agenda of human security: policy and practice within the Human Security Network.“ *International Social Science Journal* 59(1), 65–79. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2451.2008.00635.x/full>> .

Meintjes, Sheila, Pillay, Annu, Turshen, Meredith. 2001. *The aftermath: Women in post-conflict transformation*. London: Zed Books.

Mckay, Susan. „Women, Human Security, and Peace-building: A Feminist Analysis.“ Pp. 158–163 in Shinoda H., Jeong, H. (eds.). *Conflict and Human Security: A search for a new approaches to peace-building*. Hiroshima: Institute for Peace Science.

„National Action Plans for the Implementation of UNSCR 1325 on Women, Peace, and Security.“ *peacewomen.org*. (online). Dostupné z: <<http://www.peacewomen.org/member-states>>.

Oosterhoff, Pauline, Zwanikken, Prisca, Ketting, Evert. 2004. „Sexual Torture of Men in Croatia and Other Conflict Situations: An Open Secret.“ *Reproductive Health Matters* 12(23), 68–77. Dostupné z: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15242212>>.

O'Reilly, Marie, Ó Súilleabháin, Andrea, Paffenholz, Thania. 2015. *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*. New York: International Peace Institute. Dostupné z: <<https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2015/06/IPI-E-pub-Reimagining-Peacemaking.pdf>>.

Owen, Taylor. 2004. „Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and Proposal for a Threshold – based Definition.“ *Security Dialogue* 35(3), 373–387. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/35/3/373.abstract>> .

Paris, Roland. 2004. „Still an inscrutable concept.“ *Security Dialogue* 35(3), 370–372. Dostupné z: <<http://sdi.sagepub.com/content/35/3/370.full.pdf+html>>.

Paris, Roland. 2007. „Human Security: Paradigm Shift or Hot Air.“ Pp. 208–222 in Berry Buzan, Lene Hansen (eds.). *International Security Volume IV: Debating Security and Strategy and The Impact of 9–11*. London: SAGE Publications Ltd.

Pratt, Nicola, Devroe, R. Sophie. 2011. „Critically Examining UNSCR 1325 on Women, Peace and Security.“ *International Feminist Journal of Politics* 13(4), 489–503. Dostupné z: <http://www.peacewomen.org/assets/file/pratt_richter-devroe_-_critically_examining_unscr_1325_on_women_peace_and_security.pdf>.

Rada Európskej Únie. 2009. *Európska bezpečnostná stratégia. Bezpečná Európa v lepšom svete*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568SKC.pdf>.

„Security Council, unanimously adopting resolution 1325 (2000), calls for broad participation of women in peace-building, post-conflict reconstruction.“ *un.org*. 31. 1. 2000. (online). Dostupné z: <<http://www.un.org/press/en/2000/20001031.sc6942.doc.html>>.

Shepherd, Laura. 2008. *Gender, Violence and Security: Discourse as Practice*. London: Zed Books.

Sørensen, Birgitte R. 1998. *Women and Post-Conflict Reconstruction: Issues and Sources*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.

Tadjbakhsh, S, Chenoy A. M. 2001. *Human Security: Concepts and Implications*. London: Routledge.

Tarry, Sarah. 1999. „Deepening and Widening; An Analysis of Security Definitions in the 1990s.“ *Journal of Military and Strategic Studies* 2(1), 1–11. Dostupné z: <<http://jmss.org/jmss/index.php/jmss/article/view/272/286>>. (5. 4. 2016).

Tickner, J. Ann. 1992. *Gender in International Relations. Feminist perspectives on Global Perspectives*. New York: Columbia Press.

Tickner, J. Ann. 1997. „You just don't understand: Troubled Engagements between feminists and IR Theorists.“ *International Studies Quarterly* 41(1), 611–632.

Tong, Rosemarie. 2008. *Feminist thought: more comprehensive introduction*. Colorado: Westview Press.

Tripp, M. Aili, Ferree, M. Myra, Ewig, Christina. 2013. *Gender, Violence and Human Security: Critical Feminist Perspectives*. New York: NYU Press.

Ulbert, Cornelia, Werthes, Sascha. 2008. *Menschliche Sicherheit: globale Herausforderungen und regionale Perspektiven*. Baden-Baden: Nomos.

- United Nations Population Fund. 2009. *UNFPA Strategy and Framework to Action: Addressing Gender-Based Violence*. Dostupné z: <http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2009_add_gen_vio.pdf>.
- United Nations Security Council. 2000. *United Nations Security Council Resolution 1325 (on Women, Peace and Security)*. New York: UN.
- United Nations Development Programme. 1994. *United Nations Human Development Report*. New York: UNDP.
- United Nations Security Council. 2000b. *Report of the Panel on United Nations Peace Operations (A/55/305-S/2000/809)*. Dostupné z: <<http://www.un.org/documents/ga/docs/55/a55305.pdf>>.
- United Nations Security Council. 2014. *Report of the Secretary General on women, peace and security*. New York: UN.
- United Nations. 2002. *Women, Peace and Security: Study submitted by the Secretary General pursuant to Security Council Resolution 1325*. New York: United Nations.
- UN Women. 2015. „Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace – A Global Study on The Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325“. Dostupné z: <<http://wps.unwomen.org/~media/files/un%20women/wps/highlights/unw-global-study-1325-2015.pdf>>.
- Waisová, Šárka. 2003. *Bezpečnost a strategie: východiska, stav, perspektivy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.
- Waisová, Šárka. 2004. „Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti.“ *Mezinárodní vztahy* 39(3), 66–86. Dostupné z: <<https://mv.iir.cz/article/view/124>>.
- Waisová, Šárka. 2005. *Bezpečnost' – vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.
- Walt, M. Stephen. 1991. „The Renaissance of Security Studies.“ *International Studies Quarterly* 35(2), 211–239. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2600471?origin=JSTORpdf&seq=1#page_scan_tab_contents>. (5. 4. 2016).

Werthes, Sascha, Heaven, Corinne, Vollnhals, Sven. 2011. *Assessing Human Insecurity Worldwide. The Way to a Human (In) Security Index*. Duisburg: INEF.

Zoznam použitých obrázkov a grafov

Graf č. 1: Percentuálny podiel mierových dohôd obsahujúcich zmienku o ženách.

Graf č. 2: Účasť žien a doba trvania mieru.

Obrázok č. 1: Kombinácia vertikálnej a horizontálnej roviny podľa Kodanskej školy.

Abstrakt

Koncept ľudskej bezpeĎnosti bol prvý krát uvedený v Správe o ľudskom rozvoji v roku 1994. Napriek dvom dekadam jeho existencie je však tento koncept stále kritikmi napádaný a spochybňovaný. Cieľom bakalárskej práce je kritická analýza tohto konceptu na základe feministickej perspektívy. Práca sa venuje pojmu bezpeĎnosť a jeho koncepcnému vývoju, ktoré vyústilo i vo vznik konceptu ľudskej bezpeĎnosti. Následne vymedzuje pojem feminizmus a predstavuje hlavné body jeho kritického nazerania na ľudskú bezpeĎnosť a bezpeĎnosť ako takú. Aplikovanm feministickej perspektívy pri komparácií medzinárodných dokumentov *Human Security Now* a *Women, Peace and Security* práca poukazuje na priepastný rozdiel v ponimani bezpeĎnosti pri použití tzv. „gender lenses“. Práca následne poukazuje na praktický prínos feministického nazerania na koncept ľudskej bezpeĎnosti, predovšetkym prostredníctvom štúdií založených na implementácii Rezolúcie Rady BezpeĎnosti 1325 z roku 2000. Analýzou konkrétných štúdií je preukázaný zásadný praktický prínos feminizmu v skúmanej problematike, predovšetkym v otázkach participácie žien v otázkach mieru a bezpeĎnosti, v súvislosti so širšim záberom v definovani možného ohrozenia, presadzovaný predovšetkym ženskými účastníkmi mierových rokovaní. Rovnako je zaznamenaná korelácia medzi pozitívnym výsledkom mierového rokovania pri ucasti žien a pozitívnym dopadom na udržateľnosť mieru po dosiahnutí dohody.

Kľúčove slová: bezpeĎnosť, ľudská bezpeĎnosť, feminizmus, gender

Abstract

The concept of *human security* was presented in the *United Nations Human Development Report* in 1994. However, more than two decades later it is still contested and challenged by many critics. The aim of the thesis is a critical analysis of the concept „human security“ from a feminist perspective. It focuses on the concept of security and its conceptual development, which has led to the „human security“ itself. Further, it defines feminism and provides the main characteristics of the feminist perspective on human security and security as well. Applying the feminist perspective to a comparison of two international documents, *Human Security Now* and *Women, Peace and Security*, the thesis highlights a significant difference in the perception of security while using so called „gender lenses“. Practical contributions of the feminist perspective are shown through an analysis of studies and reports based on the implementation of *United Nations Security Council Resolution 1325* adopted in 2000. Essential contributions have been indicated, especially in terms of women’s participation in peace and security along with the use of a wider scope in defining possible threats by primarily female participants during negotiations. A positive correlation between women’s participation in peace negotiations and their positive outcome along with a positive impact on the sustainability of the reached peace agreement was observed as well.

Key words: security, human security, feminism, gender